

Hodnocení situace v České republice a strategické směrnice Romského vzdělávacího fondu

Rozvoj vzdělávání Romů v České republice

Rozvoj vzdělávání Romů v České republice

Hodnocení situace v České republice
a strategické směrnice Romského vzdělávacího fondu

Copyright © Roma Education Fund, 2007

Všechna práva vyhrazena

ISBN: 978-963-9832-00-8

Tato zpráva byla vydána v anglickém a českém jazyce

Grafická úprava: István Fenyvesi

Obsah

Předmluva.....	5
Poděkování	6
Krátké shrnutí	7
Situace v České republice.....	11
Politická, ekonomická a společenská v situace České republiky.....	14
Vzdělávací systém	18
Přehled vládních a nevládních aktivit.....	38
Program REF v České republice	41
Odkazy	47
Příloha A.....	49
Příloha B	51

Předmluva

Tento dokument je součástí celé série národních výzkumů, jež vypracovává Romský vzdělávací fond. Snaží se poskytnout analýzu vzdělávacích systémů a právě probíhajících školských reforem z hlediska začlenění romských dětí v zemích, které se účastní tzv. Dekády romské inkluze. Dokument rovněž předkládá hodnocení jednotlivých programů a aktivit, které Romský vzdělávací fond (REF) od svého založení v roce 2005 již realizoval, a zároveň nastiňuje tématické a programové oblasti, na něž se hodlá zaměřit v nadcházejících třech letech. Romský vzdělávací fond doufá, že tento dokument bude sloužit jako užitečný nástroj:

5

- ⇒ Pro politické činitele, kteří usilují o zlepšení vzdělávacích postupů a metod, jejichž cílem je překlenout propast mezi školními výsledky romských a neromských žáků.
- ⇒ Pro zástupce občanské společnosti, jejichž přáním je zlepšit účinnost svých vzdělávacích programů takovým způsobem, aby byly zároveň v souladu s celkovou reformou školství v jejich zemi.
- ⇒ Pro celou obec dárců usilujících o rozvoj, která potřebuje lépe porozumět situaci, v níž se nacházejí romské děti, tak aby se daly jasně identifikovat oblasti, kde by podpora a finanční pomoc byly nejpotřebnější a nejvíce žádané.
- ⇒ Pro Romský vzdělávací fond, jenž potřebuje definovat jednotlivé oblasti, kde je nutné změnit postupy, do kterých pak bude směřovat svoje aktivity.

Informace uveřejněné v tomto dokumentu byly prodiskutovány s představiteli vlády a občanské společnosti na různých poradách a schůzích tak, aby se získala jistota, že dokument reálně zachycuje aktuální situaci a že uvedená doporučení jsou proveditelná. Tato zpráva popisuje situaci, jaká panovala v době, kdy byl dokument zpracováván. V řadě zemí probíhají změny relativně rychle a Romský vzdělávací fond má v plánu hodnocení situace v jednotlivých zemích pravidelně aktualizovat.

Poděkování

Redaktory dokumentu byli Tünde Kovács-Cerović, Roger Grawe a Alexandre Marc. Ti vypracovali model výzkumu, prováděli dohled nad přípravným procesem a zajistili, aby jednotlivé kapitoly dokumentu byly vzájemně koherentní.

6 Tento dokument připravily Laura Laubeová, poradkyně, a Beata Olahová, zástupkyně Romského vzdělávacího fondu. Pomáhali s ním: Tünde Kovács-Cerović, Michal Čermák, Pavla Polechová, Eva Holečková, Kamila Murphy, Alexander Marc a Roger Grawe.F

Tahle sprava bola prekladaná za pomoci Otakara van Gemunda.

1. Krátké shrnutí

Politické, ekonomické a společenské souvislosti

Česká republika patří k zemím s vysokým důchodem, kdy hrubý národní příjem na obyvatele činí 11 110 dolarů (GNI, Atlas method)¹ a počet obyvatel je 10,2 milionu. Ze všech nových členských států Evropské unie (EU) má ČR jednu z nejvyšších úrovní příjmů. Nedávný hospodářský vývoj byl příznivý, dochází ke značnému obnovení růstu, ČR má úspěšnou fiskální konsolidaci, nízkou inflaci a příznivou platební bilanci. Příliv přímých zahraničních investic, které patří k nejvyšším v regionu, významně přispěl k posílení ekonomiky. Navzdory všeobecně příznivým ekonomickým výsledkům však míra dlouhodobé nezaměstnanosti zůstává vysoká. Kromě toho je potřeba začít s reformou důchodového a zdravotnického systému, aby se tak země mohla připravit na celkové stárnutí populace.

Podle oficiálních statistik představují Romové největší etnickou menšinu v České republice. Její počet se odhaduje na 160 až 300 tisíc, čili 1,6 až 3% celkové populace. Tak jako v jiných zemích jsou statistické údaje o Romech velmi omezené od té doby, co se Romové zdráhají hlásit se ke své národnosti.

Zpráva UNDP (RV OSN) z roku 2003 uvádí, že Romové v České republice jsou na tom lépe než v ostatních zemích střední a východní Evropy a že rovněž jejich sociální a zdravotní podmínky jsou lepší. To je částečně výsledkem komplexního a téměř všeobjímajícího systému sociálních dávek i celkové hospodářské situace v České republice. Sociální vyloučení, které bývá často nazýváno ghettoizací, nadále zůstává naléhavým problémem, a to kvůli svému negativnímu dopadu ve všech oblastech života včetně vzdělávání.

Romové mají dost slabé zastoupení v politice, žádní romští občané nepracují ani v Parlamentu ČR ani v kabinetu ministrů. Na regionální úrovni je na každý kraj přidělen jeden koordinátor pro romské záležitosti. Na úrovni obcí je zde několik desítek Romů, kteří pracují jako romští poradci na obecních úřadech a jako sociální pracovníci. Na krajských i obecních úrovních funguje rovněž řada romských a proromských nevládních organizací.

Česká republika stále ještě nepřijala komplexní antidiskriminační zákony. Antidiskriminační zákon byl v lednu 2006 zamítnut Senátem a poté, v květnu 2006, neprošel zpětně už ani Poslaneckou sněmovnou. Záměrem tohoto zákona bylo zapracovat do české legislativy směrnice EU o rasové rovnosti a nahradit stávající roztržitěnou antidiskriminační legislativu, která se skládá z více než 60 dílčích zákonů.

Diskriminace je v České republice zakázána, a sice na základě ústavního zákazu diskriminace, zvláštních paragrafů ve školském zákoně, v zákoníku práce a v dalších zákonech, tak jak to vyžadují rámcové směrnice o rasové rovnosti 2000/43 a směrnice o rovnosti při zaměstnávání 2000/78. Avšak v praxi zabraňuje prosazování tohoto zákona nedostatek donucovacích mechanismů.

¹ Zdroj: *World Bank Czech Republic Country Brief 2006* (Zpráva Světové banky o České republice za rok 2006).

Vzdělání

Vzdělávání Romů v České republice zaznamenalo v poslední době viditelné zlepšení. Existují jasné ukazatele politické vůle ke zlepšení vzdělávání romských dětí, jako je např. existence Vládní koncepce romské integrace, jež se nově zaměřuje na podporu předškolní péče (např. přípravné třídy, pedagogičtí asistenti, bezplatné mateřské školy, středoškolská stipendia atd.), nebo také formální zrušení zvláštních škol zaměřených právě na Romy. Kromě toho je financování vzdělávání znevýhodněných dětí v současnosti zajišťováno prostřednictvím rozvojových programů ministerstva, které nahrazují předchozí systém nepravidelných grantů od soukromých dárců. Nicméně implementace rozličných vládních zákonů, nařízeních a programů by měla být posílena účinnějšími mechanismy prosazování a rozšířenými kapacitami jednotlivých institucí.

8

System školství v České republice se stále ještě potýká s některými překážkami, které vylučují Romy z plné a trvalé účasti:

1. Segregace:

- ⇒ Český vzdělávací systém nemá jasnou odpověď na tzv. rezidenční segregaci. Neexistují žádné strategie pro desegregaci. Romské děti ze vzdálenějších osad se vzdělávají ve školách s nižší úrovní kvality poskytovaného vzdělání a nemají možnost zapojit se do dalšího vzdělávání.
- ⇒ Neobvykle časná diferenciacie žáků, ke které dochází již ve věku 11 let na úrovni základního vzdělání, má největší dopad na romské děti, protože většina z nich dále nastupuje do méně kvalitních nebo praktických škol bez další reálné možnosti kvalitního vzdělávání.
- ⇒ Formální zrušení zvláštních škol nezměnilo nic na skutečnosti, že Romové získávají vzdělání v oddělených vzdělávacích zařízeních, s nižší kvalitou osnov, kde vyučují učitelé, kteří mají nižší nároky na žáky. Tato situace je oficiálně podporována systémem diferenciacie žáků a realizována prostřednictvím soustavy praktických škol.

2. Nedostatečné uznání romského jazyka, kultury a specifických potřeb:

- ⇒ Ve školství prakticky neexistují romští učitelé.
- ⇒ Při vzdělávání ředitelů škol a vedoucích školních pracovníků není věnována žádná pozornost otázkám začlenění, rozmanitosti kultur a rovných příležitostí.
- ⇒ Česká republika je jednou z mála zemí v regionu, kde se doposud nevyučuje romský jazyk, a to ani jako volitelný předmět. Školy i většina neziskových organizací význam romštiny obecně ignorují.

3. Nedostatky realizace:

- ⇒ Akční plán dekády i dřívější vládní strategie a akční plány zaměřené na romskou komunitu, mezi něž patří mj. Koncepce romské integrace, nejsou dostatečně propojené s hlavními strategiemi, a jejich realizace tak není dostatečně účinná.
- ⇒ Přestože je předškolní vzdělávání dětí ze socioekonomicky izolovaných prostředí vnímáno jako velmi potřebné, dostupnost takového vzdělání je stále omezená.
- ⇒ Financování prostřednictvím grantových a „rozvojových programů“ není dostatečně účinné a k tomu, aby bylo možno patřičně zhodnotit jejich vliv na romské žáky, zabraňuje necitlivý mechanismus shromažďování dat.

Činnost REF v České republice v letech 2005 a 2006

K únoru 2007 obdržel REF celkem šest návrhů projektů z České republiky, z nichž dva projekty schválil a vyčlenil na ně přibližně 251 000 eur.

REF zatím z České republiky neobdržel příliš mnoho návrhů projektů. První schválený projekt, Roma Think Tank, je iniciativou Sdružení Dženo a jeho cílem je vytvořit a řídit skupinu expertů, která by vypracovávala analýzy vzdělávání, udržovala partnerství se zástupci české vlády a interpelovala u Národního rozvojového fondu (National Development Fund) za zvýšení rozpočtu na vzdělávání Romů.

Záměrem druhého projektu, který vede sdružení Athinganoi, je pomáhat při zavádění vládní směrnice o multikulturním vzdělávání do základních škol. Tento projekt přišel s inovačním nápadem „vzdělávacích záložek“, které mají učitelům zajišťovat přístup k informacím o romské kultuře a romských osobnostech. Cílem tohoto projektu, do kterého je zapojeno celkem osm základních škol v České republice, jsou rovněž semináře pro učitele.

9

Strategické cíle a aktivity REF v České republice

Pomocí dialogu o potřebných postupech s příslušnými školskými orgány, romskými organizacemi, místními samosprávami a romskými komunitami se Romský vzdělávací fond (REF) bude v příštích třech letech zasazovat o podporu v těchto následujících oblastech, aby se tak zlepšily výsledky vzdělávání Romů.

1. Zajistit Romům lepší přístup k existujícím programům a službám:
  - ⇒ Pomocí mateřských škol a jiných předškolních zařízení.
  - ⇒ Pomocí přípravných tříd.
  - ⇒ Pomocí stipendií a dalších podpůrných programů.
2. Lépe využívat evropské fondy, aby se získalo více finančních prostředků na vzdělávání Romů:
  - ⇒ Získávat finanční zdroje za pomoci podílových dotací směřujících do podpůrných a revolvingových fondů na předfinancování projektů.
  - ⇒ Posilovat schopnosti místních komunit, vlád a romských neziskových organizací tak, aby získaly lepší přístup k evropským fondům.
3. Zavádět systematické změny, které by napravovaly nespravedlnosti postihující Romy v následujících oblastech:
  - ⇒ Problematika příliš časně diferenciací žáků a nadměrného zastoupení Romů na základních školách praktických.
  - ⇒ Rozvíjení komplexního přístupu za účelem omezení segregace v rámci celkového systému (včetně vyloučených romských komunit).
  - ⇒ Hodnocení efektivity rozvojových programů zaměřených na Romy.
  - ⇒ Problematika nedostatečné spolupráce ve třídách mezi pedagogickými asistenty a učiteli.

Rámec pro získávání výsledků – předpokládané klíčové výsledky a ukazatelé činnosti REF

Vzhledem ke strategickým prioritám REF a současným projektům by výsledky činnosti REF měly být znát v průběhu následujících tří až čtyř let, a to na následujících úrovních:

1. Legislativní, finanční a administrativní změny:

- ⇒ Srozumitelnější legislativní rámec, měřeno podle uplatňování a prosazování nového školského zákona.
- ⇒ Větší objem finančních prostředků z fondů EU pro romské komunity, měřeno podle zdrojů, které mají k dispozici romské organizace a místní samosprávy v oblastech s vyšším počtem romských obyvatel.

2. Ukazatele vzdělávání – výsledky jsou očekávány průběžně prostřednictvím lepších výsledků ve vzdělávání Romů. Mezi klíčové ukazatele pro Českou republiku patří:

- ⇒ Zvýšený podíl romských dětí na předškolním vzdělávání.
- ⇒ Zvýšený podíl romských žáků ve středoškolském a terciálním vzdělávání za stejně tak zvýšené podpory počtu a výše stipendií.
- ⇒ Zvýšený podíl romských pedagogických pracovníků ve vzdělávacím systému.

3. Lepší sociální soudržnost:

- ⇒ Lepší spolupráce mezi školami, romskými komunitami a romskými neziskovými organizacemi v oblasti vzdělávacích aktivit jednotlivých škol.
- ⇒ Rozvoj aktivního navazování kontaktů mezi krajskými romskými koordinátory, romskými terénními sociálními pracovníky a pedagogickými asistenty.

2. Situace v České republice

Podle posledního sčítání lidu z roku 2001 měla Česká republika 10,2 milionu obyvatel a toto číslo zůstalo až do dnešního dne stabilní. V roce 2005 věková skupina od 0 do 14 let činila celkem 1 167 646² neboli 14,9 procenta celkové populace, což znamená trvalý pokles nejmladší věkové skupiny obyvatelstva. Například v roce 1995 podíl této skupiny obyvatel ve věku 0 až 14 let v České republice činil 18,9 procenta. V roce 2005 činil počet dětí ve věkové skupině 7 let 89 496.³

11

Hrubý domácí produkt v přepočtu na jednoho obyvatele dosahoval v roce 2005 hodnoty 11 958 dolarů. Reálný růst HDP se zpomaluje (ze 6 procent v roce 2006 na očekávaných 4,9 procenta v roce 2007),⁴ na rozdíl od trendu trvalého růstu v letech 2001-2005, kdy hodnoty HDP činily postupně 1,9 procenta, 3,6 procenta, 4,2 procenta, 4,7 procenta a 6,1 procenta za každý rok. Míra nezaměstnanosti klesá a v září 2006 dosáhla 7,8 procenta – ve srovnání s 10,3 procenta v roce 2003, 9,5 procenta v roce 2004 a 8,9 procenta v roce 2005.

Zatímco se saldo veřejných rozpočtů v roce 2004 výrazně zlepšilo díky tomu, že schodek státního rozpočtu v předchozích dvou letech klesl pod 3 procenta HDP, a to z hodnoty přesahující mínus 6 procent, nedávná fiskální situace stagnovala s deficitem zhruba 3,5 procenta jak v roce 2005, tak i v roce 2006 a žádné zlepšení se neočekává ani na rok 2007. Navzdory tomuto odkladu se přísnější fiskální politika stane v nadcházejících letech nevyhnutelnou součástí veřejného sektoru České republiky.

Počet romského obyvatelstva v České republice

Podle oficiálních údajů ze sčítání lidu v roce 2001 dosahuje počet Romů v České republice 11 718 osob, což představuje prudký pokles od roku 1991, kdy toto číslo dosahovalo 32 903.⁵ Od roku 1991 se informace o příslušnosti k národnostním etnikům zakládají na dobrovolných prohlášeních sčítaných jednotlivců, což z romských obyvatel dělá nejméně početnou národnostní menšinu, hned po Rusech, za které se prohlásilo 12 369 osob neboli 0,12 procenta z celkové populace v roce 2001.

Podle odhadů různých odborníků se aktuální počet romských obyvatel v České republice⁶ pohybuje mezi 160 000 a 300 000 osob (což je 1,6 až 3 procenta celkové populace), avšak podle oficiálních průzkumů se většina Romů prohlašuje za neromské občany.

² Počet dětí ve školním roce 2005-2006 ve věku od 0 do 14 let. UIV. Výkonové ukazatele 2005/06 – Tab. A 1.1.8.: <http://www.uiv.cz/clanek/431/363>.

³ *Ibis*.

⁴ http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xml/makro_pre.html.

⁵ Toto číslo se nijak nezmenšilo, avšak Romové jsou čím dál méně ochotní nebo se čím dál více bojí hlásit se k romské národnosti.

⁶ Srovnej UNDP na http://roma.undp.sk/reports_contents.php?parent_id=1&id=198.

Údaje ze sčítání lidu sice naznačují, že romské obyvatelstvo je relativně rozptýlené, avšak evidentně větší koncentrace Romů jsou v následujících oblastech – v Ústeckém, Moravskoslezském a Středočeském kraji.⁷

Situace v České republice

12

Stejně jako v jiných zemích, statistické informace o Romech v České republice jsou velmi omezené a dokonce vládní orgány se spoléhají na terénní průzkumy. Několik takových průzkumů je zmíněno ve zprávách Úřadu vlády ČR.⁸ Ve zprávě agentury pro sociologický průzkum (dále jen zpráva GAC,⁹ Gabal Analysis and Consulting), která popisuje nedávný výzkum o sociálním vyloučení a byla financována Evropským sociálním fondem, jsou uvedeny statistické informace o 310 obcích, kde celkový počet romských obyvatel dosahuje zhruba 60 000 až 80 000. V současné době je právě tato zpráva (která je detailně popsána v poznámce níže) zdrojem většiny dostupných ukazatelů bydlení, zaměstnanosti a vzdělávání Romů v České republice. Další údaje zaměřené výlučně na jednu národnostní menšinu téměř neexistují, jak kvůli právním otázkám s tím spojeným, tak kvůli nedostatečnému průzkumu v této oblasti.

Národní akční plán Dekády romské inkluze pro Českou republiku vyzývá k tomu, aby se shromažďovalo více dat se zvláštním zřetelem na údaje týkající se vzdělávání.

Chudoba a nerovnoprávnost

Jak uvádí nejnovější Zpráva o lidském rozvoji vypracovaná Rozvojovým programem OSN (dále jen UNDP), 4,9 procenta populace vydělávala v letech 1999-2002 méně než 50 procent průměrné

⁷ Oficiální statistické údaje nemohou být chápány jako směrodatné, pokud jde o čísla absolutní, ale mohou být užitečné, pokud chceme porovnávat čísla relativní, jako je například koncentrace Romů v jednotlivých krajích. Abychom získali alespoň rámcovou představu o skutečném stavu, udávaný počet romského obyvatelstva – 11 718 – bychom měli vynásobit 15-20krát. Takže odhady počtů Romů v jednotlivých krajích by měly být následující: Ústecký kraj, 16,3 procenta celkové romské populace v České republice – tj. oficiálně pouze 1905 osob, nebo zhruba dvacetinásobek tohoto čísla, tzn. odhadem 38 000 osob; Moravskoslezský kraj, 15,3 procenta romské populace (1797 oficiálně nebo odhadovaných 35 940 osob); Středočeský, 12 procent (1416 oficiálně a 28 320 odhadem. V Praze bydlí 5,6 procenta romských obyvatel (653 oficiálně nebo odhadovaných 13 000 osob). Zdá se, že index dvacetinásobku je směrodatný, pokud předpokládáme, že alespoň polovina Romů nežije v sociálně vyloučených lokalitách, které byly předmětem průzkumu zpracovaného ve zprávě GAC. Tato zpráva uvádí následující odhady počtu romských obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách: Ústecký kraj – 21 000-22 000 Romů v celkem 63 lokalitách; Moravskoslezský kraj – 10 000-10 500 Romů v 28 lokalitách; Středočeský kraj – 3000-3500 Romů v 36 lokalitách; a Praha, 9000-9500 Romů v šesti vyloučených lokalitách.

⁸ Úřad vlády ČR, Sekretariát Rady pro národnostní menšiny, Praha 2006: „Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice pro rok 2005“; a „Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2004“, 2005.

⁹ Zpráva GAC (též nazývaná Gabalova zpráva) úplný název Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, MPSV, na <http://www.esfcr.cz/mapa/index.html> a http://www.gac.cz/documents/brozura_4.pdf. Viz také „V České republice přibývá romských ghett, je jich 330 (Roma ghettos – hundreds, not dozens?)“ <http://romove.radio.cz/en/article/20955>.

mzdy.¹⁰ Dřívější zpráva UNDP z roku 2003 uvádí, že Romové v České republice jsou na tom finančně lépe než Romové v jiných částech střední a východní Evropy, a mají proto lepší sociální postavení a zdravotní podmínky. Tento relativní „blahobyť“ je částečně výsledkem komplexního a téměř všeobíhajícího systému sociálních dávek a může rovněž souviset s celkovou hospodářskou situací v České republice.

Problematika zaměstnanosti

Jak uvádí zpráva GAC, nejčastější odhad nezaměstnanosti Romů ve všech 310 obcích, které se účastnily průzkumy, činil 90 až 100 procent – to kontrastuje s průměrnou mírou nezaměstnanosti v zemi, která v lednu 2006 dosahovala 9,2 procenta. Přetrvávající sociální vyloučení – které bývá často nazýváno ghettoizací (nebo také územní segregací) a někdy se projevuje i tím, že úředníci místní samosprávy nařizují nucené přesídlování celých romských komunit – je velmi naléhavým problémem, jelikož má negativní dopad na všechny oblasti života, včetně vzdělávání. Diskriminace je sice nezákonná, ale stále ještě přetrvává. Například se s úspěchem podařilo soudně stíhat několik případů otevřené diskriminace týkající se zaměstnávání a vstupu do veřejných prostor.

Problematika bydlení

Až do roku 2006 existoval všeobecně rozšířený názor, že většina Romů, zvláště těch, kteří se do České republiky přistěhovali ještě před rokem 1989, je ve většinové společnosti celkem integrovaná. Zpráva GAC však poukazuje na to, že mnoho Romů, kteří dříve byli integrováni, žijí nyní v segregovaných lokalitách. Jedním z alarmujících zjištění v této zprávě je fakt, že 35% těchto vyloučených lokalit vzniklo právě v posledních deseti letech.¹¹

Jak se ve zprávě uvádí, sociálně vyloučené romské lokality vznikají především jako důsledek následujících tří jevů:

- ⇒ Chudé romské rodiny se „přirozeně“ stěhují do míst s dostupnějším bydlením.
- ⇒ Romské rodiny jsou vystěhováváni z atraktivních bytů a je jim přidělováno náhradní bydlení v lokalitách s větší koncentrací romských obyvatel.
- ⇒ Těm, kteří neplatí nájem nebo kteří jsou považováni za „nepřizpůsobivé“ či za „narušitele pořádku“, je nařízeno (většinou místními úřady) přestěhovat se do ubytoven nebo do „holobytů“.

Zpráva jasně dokládá, že problém společenské izolace Romů nemůže již nadále být popírán, neboť byl důkladně zmapován a vyčíslen. Průzkum také odhalil, že sociální vyloučení není jen náhodným fenoménem, právě naopak – je výrazně ovlivněn společensko-ekonomickým vývojem České republiky. Do značné míry se toto vyloučení odvíjí od výše nezaměstnanosti, vývoje na trhu a situací, v jaké se nachází systém základního školství, který napomáhá tomu, že se problém sociálního vyloučení bude neustále opakovat a přesouvat na další generace.

¹⁰ *The 2006 Human Development Report (Zpráva o lidském rozvoji za rok 2006)* http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/countries/data_sheets/cty_ds_CZE.html.

¹¹ Nejposlednější takový případ se odehrál v roce 2006 ve Vsetíně, kde místní starosta Jiří Čunek přestěhoval desítky Romů do jiných lokalit (nejdříve do Jeseníku, pak do Prostějova). Tento čin mu pomohl ke zvolení do Senátu.

3. Politická, ekonomická a společenská situace v České republice

Struktura státní správy, politické rozložení sil a státní financování

14

Parlament České republiky se skládá ze dvou komor – z Poslanecké sněmovny, která má 200 členů volených na čtyřleté období na základě principu poměrného zastoupení, a Senátu, kde je 81 senátorů s šestiletým mandátem, kteří jsou voleni na základě většinového systému. Každé dva roky musí jedna třetina senátorských křesel být znovu obhájena ve volbách.

Poslední parlamentní volby, které se konaly 2-3 června 2006, skončily nerozhodně:¹² občanskí demokraté (ODS), křesťanskí demokraté (KDU-ČSL) a Strana zelených (SZ) získali 50 procent křesel, zatímco jejich protivníci, sociální demokraté (ČSSD) a komunisté (KSČM) tvořili druhou polovinu komory. Po dlouhotrvající politické krizi způsobené patovou situací získala nakonec nová středo-pravá vláda (trojkoalice ODS, KDU-ČSL a Strany zelených) 19. ledna 2007 důvěru Poslanecké sněmovny.

Nová vládní koalice mimo jiné vytvořila nový post ministra bez portfeje pro oblast lidských práv a národnostních menšin. Ministryně má na starosti vládní radu pro romské otázky, národnostní menšiny, lidská práva a nevládní organizace, a také vládní výbor pro tělesně postižené. Nová ministryně má v plánu podporovat přijetí antidiskriminačního zákona a vytvoření agentury, která by bránila vzniku romských „ghett“.¹³

V kabinetu bývalého premiéra byly zastoupeny zároveň strany KDU-ČSL a US-DEU. Sociální demokraté (ČSSD) byli u moci od července 1998 až do června 2006, pod různým předsednictvími.

V parlamentu ani ve vládě nejsou zastoupeni žádní Romové. Romští občané mají však zastoupení ve vládních poradních orgánech. Ty jsou popsány níže.

Správní celky na regionální úrovni

Na regionální úrovni bylo na základě reformy z roku 2004 vytvořeno 14 samosprávních krajů, tzv. vyšších územních samosprávních celků (VÚSC), mezi které patří i hlavní město Praha. Do působnosti VÚSC spadá především oblast středního školství, zdravotnictví, sociálních věcí, silnic a dopravy, regionálního plánování, místního rozvoje a kultury. Krajské úřady jsou téměř výlučně odpovědné za střední školství, zejména pokud jde o zřizování středních škol.

Na úrovni jsou základními územními celky obce a města. V minulosti bylo zrušeno celkem 77 okresních úřadů a jejich působnost přešla pod krajské a některé obecní úřady. V současné době je v České republice 6 249 samosprávných celků. Obecní úřady mají dva druhy pravomocí: „základní“ pravomoce, které jim náleží na základě zákona o územním členění státu, a pravomoce „rozšířené“, vykonávané na základě pověření nejruznějších státních orgánů, jimiž jsou i financované. K „základním“ působnostem obecních úřadů patří: mateřské a základní školy, základní umělecké školy, sociální služby, zdravotnická zařízení, údržba a výstavba silnic, veřejná doprava, údržba veřejných parků, hygienická zařízení, ochrana životního prostředí, odvoz komunálního odpadu,

¹² <http://www.answers.com/topic/chamber-of-deputies-of-the-czech-republic>.

¹³ Zdroj: http://www.romea.cz/english/index.php?id=servis/z_en_2007_0004.

kanalizace, přívod elektřiny, vody a plynu, územní plánování, stavební povolení, místní rozvoj, evidence narození a úmrtí, obecní byty.

Státní finance

Uplynulé roky zaznamenaly pokles ve výdajích veřejných rozpočtů v procentech HDP, a sice z 47,3 procenta v roce 2003 klesly na 44,1 procenta v roce 2005. Jelikož se Česká republika připravuje na vstup do Evropské měnové unie, přísnější fiskální politika si s velkou pravděpodobností vyžádá další škrty ve výdajích veřejných rozpočtů. Školství je financováno ze státního rozpočtu a ze zdrojů krajských a místních úřadů. Detaily ohledně principů financování školství jsou uvedeny níže v kapitole o vzdělání. Výdaje na školství se od roku 2002 udržují na stabilní hodnotě 4,4 procenta HDP. Zvláštní finanční zdroje na projekty na pomoc Romům, mezi něž patří projekty zaměřené na vzdělávání Romů, jsou získávány z prostředků státního rozpočtu určených na realizaci Koncepce romské integrace, na niž je ročně vyčleněno celkem 110 000 milionů Kč.

15

Odpovědnost za vzdělání

Současná ministryně školství, mládeže a tělovýchovy je členkou Strany zelených (SZ). Svoji funkci převzala teprve v lednu 2007, takže je příliš brzy na to zhodnotit, jakým směrem se její práce bude ubírat. Avšak na základě předběžných informací se zdá, že se ministryně bude zabývat hlavně reformami školství.

Zastoupení Romů v parlamentu a ve vládě

V současné době nejsou členy parlamentu ani vlády žádní romští občané. První Romové byli zvoleni do československého parlamentu v červnu 1990. Celkem šest Romů bylo zvoleno do nově ustanoveného Federálního shromáždění (tehdejší ČSFR), čtyři další byli zvoleni do České národní rady a jeden do Slovenské národní rady. Ti všichni byli v tehdejších volbách na kandidátce větších neromských stran – českého Občanského fóra (OF), slovenské Verejnosti proti násilju (VPN) a Strany demokratické levice. V letech 1998 – 2002 byla členem parlamentu jedna Romka, a sice za Unii svobody.¹⁴

Romové nemají zastoupení v české vládě. V roce 1997 byla jakožto stálý poradní orgán vlády ustavena Rada vlády ČR pro záležitosti romské komunity, která se tehdy nazývala Meziresortní komise. Tato rada iniciovala celou řadu tzv. Koncepcí romské integrace. První taková koncepce byla schválena vládou v dubnu 1999, ta zatím nejposlednější v roce 2005. Od ledna 2007 předsedá Radě vlády ČR pro záležitosti romské komunity ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny. Dalšími členy rady jsou: zmocněnec vlády ČR pro lidská práva, náměstkové 12 ministrů a 14 zástupců romských komunit, každý za jeden kraj.

Tři romští občané jsou rovněž členy Rady vlády pro národnostní menšiny ČR, která je složená z představitelů orgánů veřejné moci a ze zástupců jedenácti národnostních menšin. V roce 2004 byl v rámci Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity zřízen řídicí výbor Dekády romské inkluze.

¹⁴ Monika Horáková-Mihalíčková.

Výsledkem programu Politického výcviku pro romské ženy¹⁵ bylo, že se na kandidátní listinu komunálních voleb v listopadu 2006 dostaly tři romské občanky, z nichž jedna byla zvolena do místního zastupitelstva za Evropskou demokratickou stranu.¹⁶

Na regionální úrovni je na každý kraj přidělen jeden koordinátor pro romské záležitosti, jehož úkolem je ve svém kraji koordinovat úsilí všech zúčastněných. Sedm krajských koordinátorů z celkových čtrnácti je romské národnosti. Na úrovni obcí je zde několik desítek Romů, kteří pracují jako romští poradci na obecních úřadech nebo jako sociální pracovníci.

16 Česká republika ve vztahu k hlavním mezinárodním a regionálním organizacím

V květnu 2004 se Česká republika stala členem Evropské unie. Česká republika je rovněž členem Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, NATO, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Rady Evropy, Visegrádské skupiny atd.

Boj s předsudky a antidiskriminační zákony

Česká republika stále ještě nepřijala komplexní antidiskriminační zákony. Antidiskriminační zákon, který v prosinci 2004 schválila vláda i Poslanecká sněmovna, byl v lednu 2006 zamítnut Senátem a poté, v květnu 2006, neprošel zpětně už ani Poslaneckou sněmovnou.¹⁷ Záměrem tohoto antidiskriminačního zákona bylo zapracovat do české legislativy směrnice EU o rasové rovnosti a nahradit stávající roztržitou antidiskriminační legislativu, skládající se z více než 60 dílčích zákonů.

Diskriminace je oficiálně zakázána, a sice na základě ústavního zákazu diskriminace, zvláštních paragrafů, které jsou obsaženy v školském zákoně, v zákoníku práce a v dalších zákonech, tak jak to vyžadují rámcové směrnice o rasové rovnosti 2000/43 a směrnice o rovnosti při zaměstnávání 2000/78. Avšak nedostatek donucovacích mechanismů na jednotlivých úřadech zabraňuje prosazování tohoto zákona v praxi. Ve skutečnosti většina úspěšných právních kauz zabývajících se rasovou diskriminací byla zahájena a řízena nevládními organizacemi. Jeden takový případ diskriminace řeší Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (*D.H. a další vs. Česká republika*).¹⁸

¹⁵ Ten byl organizován sdružením Athinganoi a financován v rámci projektu Roma Participation Project při Open Society Institute: <http://www.athinganoi.cz>.

¹⁶ V článku „Roma eye political roles,” od Kristina Alda, The Prague Post, 4. října, 2006: <http://www.praguepost.com/articles/2006/10/04/roma-eye-political-roles.php>.

¹⁷ Na konci května 2006 se pro vládní návrh nového antidiskriminačního zákona nepodařilo získat potřebnou většinu v Poslanecké sněmovně, aby se tak zrušilo zamítnutí Senátu. Senát tento návrh vetoval na začátku roku 2006, což ospravedlňoval tím, že je nejasný a obsahuje dvojsmyslné a prázdné formulace, jež by bylo obtížné uvádět do praxe. <http://www.psp.cz/cgi-bin/win/sqw/historie.sqw?o=4&T=866> a <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasy?G=5804&O=5>.

¹⁸ <http://www.justiceinitiative.org/>, http://www.justiceinitiative.org/db/resource2?res_id=102627, and <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2591>.

Občanská společnost

Většina romských obyvatel v České republice jsou tzv. Rumungre, tj. slovenští Romové, kteří se začali do Čech stěhovat po druhé světové válce. Na samotném začátku byly důvodem tohoto stěhování organizované pracovní náboje. Později docházelo k víceméně spontánním imigračním vlnám. Jenom pár stovek českých a moravských Romů, tzn. původního romského obyvatelstva na území České republiky, totiž přežilo holokaust. Většina byla zlikvidována. Mezi další skupiny Romů patří olašští Romové a také malý počet Sinti Romů. Nejrozšířenějším romským dialektem v Česku je východoslovenský, kterým hovoří téměř 70 procent romských mluvčích v České republice. Druhým nejrozšířenějším je dialekt olašských Romů.

Na regionální i obecní úrovni působí řada romských a proromských nevládních organizací. V roce 2005 bylo v České republice zaregistrováno celkem 381 romských, většinou občanských organizací. Přibližně 20% z nich existuje pouze formálně a některé z nich byly založeny za jedním konkrétním účelem, avšak nikdy nebyly rozpuštěny.¹⁹ V Česku působí řada menších romských neziskových organizací, které se liší co do množství a typu svých aktivit i způsobu financování. Jmenujme alespoň několik nejdůležitějších: Sdružení Romů na Moravě, Dženo, Athinganoi, Romodrom a Romea. Seznam romských a proromských NNO (Nestátních neziskových organizací) v ČR naleznete na stránkách,²⁰ stejně jako seznam regionálních a místních romských a proromských NNO.²¹ S místními romskými organizacemi je možné se také spojit prostřednictvím regionálních koordinátorů pro romské záležitosti.²²

Od roku 2004 sehrává důležitou roli také delegace pro Dekádu romské inkluze – tři členové této delegace jsou zastoupeni ve výboru pro Dekádu, jenž spadá pod Radu vlády pro záležitosti romské komunity.

V České republice rovněž působí množství proromských organizací, jako např. Slovo 21, Nová škola, Člověk v tísni, Step by Step ČR, Liga pro lidská práva, IQ Roma Service atd. Občanská společnost sehrála v mnoha rozličných situacích významnou roli při vytváření a prosazování vládních opatření souvisejících s problematikou Romů – např. vytvoření pozice romských pedagogických asistentů (Společenství Romů na Moravě a Nová škola), zavedení služeb terénních sociálních pracovníků (Člověk v tísni), podpora romských žáků (Athinganoi a Slovo 21) a průzkumy založené na testech odhalujících diskriminaci (Poradna pro občanství a lidská práva). Komunikace mezi vládou a občanskou společností doznala v posledních deseti letech značného zlepšení, neboť vláda si začíná pomalu uvědomovat, že neziskové organizace jí mohou pomoci vyřešit naléhavé otázky,²³ a nevládní organizace se zároveň učí, jak svůj kritický postoj vyjadřovat konstruktivnějším způsobem.

¹⁹ Zpráva o situaci národnostních menšin za rok 2005, Rada pro národnostní menšiny ČR.

²⁰ Zpráva GAC na internetu; kapitola 6.5; Vybrané nadregionálně působící NNO, http://www.esfcr.cz/mapa/kontakty_nnonad.html.

²¹ Zpráva GAC na internetu; kapitola 6.4; Adresář relevantních NNO, http://www.esfcr.cz/mapa/kontakty_nno.htm.

²² Jejich seznam naleznete také na stránkách: http://www.esfcr.cz/mapa/kontakty_nno.html.

²³ Jsou zde však stále problémy – v roce 2006 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy protestovalo proti jmenování právníka Poradny pro občanská a lidská práva do členství v Radě pro lidská práva. V reakci na to odstoupili dva členové, kteří měli v otázce podpory Romů výbornou reputaci.

4. Vzdělávací systém

Struktura řízení

18

Státní správa školství, která zahrnuje i odborné vzdělávání a přípravu, spadá pod kompetenci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ve zvláštních případech některá specializovaná odvětví vzdělávání spadají do působnosti jiných ústředních vládních orgánů, jako například Ministerstva obrany. Systém školství a jeho správa jsou do značné míry decentralizované. Jednotlivé úrovně státní správy zabývající se školstvím i školy samotné mají vysoký míru samostatnosti. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si ponechalo odpovědnost za celkovou politiku školství, zatímco odpovědnost za zakládání škol a jejich běžná správa spadá do působnosti krajských a obecních úřadů.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je rozčleněno do několika ministerských odborů a do pěti základních skupin. K odborům, spadajícím přímo pod vedení ministra, patří odbor interního auditu a kontroly, odbor vnějších vztahů a komunikace a odbor analyticko-koncepční. V čele pěti zmíněných skupin stojí náměstkyně ministra, z nichž jeden má funkci prvního náměstka ministra. Skupiny jsou dále členěny do odborů nebo sekcí. Někdy jsou odbory dále děleny do menších oddělení. Odbory a kabinet ministryně jsou řízeny řediteli odborů a jednotlivá oddělení jsou řízena vedoucími oddělení.

Před rokem 1998 se problematikou vzdělávání Romů zabýval pouze Odbor speciálního vzdělávání č. 24. V současné době spadá vzdělávání Romů pod Oddělení vzdělávání národnostních menšin a multikulturní výchovy č. 221, který zase spadá pod Odbor předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání č. 22. V oddělení 221 pracují dva Romové; obě tato oddělení spadají pod správu náměstka ministra.

V České republice existuje široká škála podpůrných organizací, jež se zabývají vzděláváním. Jsou přímo řízené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a patří mezi ně:

- ⇒ Česká školní inspekce (ČŠI), <http://www.csicr.cz>.
- ⇒ Ústav pro informace ve vzdělávání (UIV), <http://www.uiv.cz>.
- ⇒ Institut pedagogicko-psychologického poradenství (IPPP), <http://www.ippp.cz>.
- ⇒ Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV), <http://www.nuov.cz>.
- ⇒ Výzkumný ústav pedagogický (VÚP), <http://www.vuppraha.cz>.
- ⇒ Národní institut pro další vzdělávání (NIDV), <http://www.nidv.cz>.
- ⇒ Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (CERMAT), založený v roce 2006 na základě ustanovení § 80 nového školského zákona, <http://www.czvv.cz>.

Financování školství

Školství je financováno z ústředního státního rozpočtu a z rozpočtů krajských a obecních úřadů. Úkolem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je operačně zabezpečovat financování škol, aby byly jednotlivým krajům poskytnuty finanční prostředky na pokrytí přímých nákladů na vzdělávání. Část prostředků se získává vlastní hospodářskou činností škol a účastí na mezinárodních

programech. Prosazuje se zde také snaha zvýšit finanční spoluúčast rodin. Zároveň však se na školství uvolňuje více peněz ze státního rozpočtu.

V roce 2006 stouply výdaje na kraje a obce o 5 procent na celkových 67,6 miliardy korun. Tzv. roční normativ na žáka od 6 do 14 let byl 37 907 Kč, což oproti roku 2005 znamená navýšení o 8,2 procenta. Pro rok 2006 uvolnilo ministerstvo dalších 380 milionů na rozvojový program, z kterého se financují pedagogičtí asistenti, další vzdělávání učitelů, vzdělávání žadatelů o azyl, cizinců atd.

V roce 1992 se podstatně změnil mechanismus financování: z financování podle institucí přešel na financování „podle počtu hlav“. Tato změna byla navíc ještě podpořena novým školským zákonem z roku 2004. Princip „podle počtu hlav“ byl od momentu jejího zavedení zdokonalován a upravován, takže je nyní pevněji zakotven v celém systému: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy určilo fixní maximální částku, kterou mohou školy použít na mzdové výdaje. To znamená, že zároveň se zavedením financování „podle počtu hlav“ ministerstvo každý rok stanovuje maximální výši celkových výdajů na mzdy a počet zaměstnanců ve školství. Jelikož značná část kompetencí ve školském a vzdělávacím systému přešla pod kraje a náklady v jednotlivých krajích nejsou rovnoměrně rozděleny, byl v roce 2003 zaveden nový prvek, tzv. základní (celostátní) normativ na žáka (celková průměrná částka). Základní (celostátní) normativ na žáka je stanoven ministerstvem, a to na čtyři hlavní stupně vzdělání: předškolní od 3 do 5 let, základní od 6 do 14 let, středoškolské od 15 do 18 let, terciární (ale neuniverzitní vzdělání) od 19 až 21 let. Výše těchto normativů byla stanovena jako procentní podíl tzv. přímých neinvestičních výdajů ze státního rozpočtu, který je dán celkovým počtem studentů jednotlivých věkových skupin ve školních, předškolních a jiných vzdělávacích zařízeních. Částky základního normativu jsou vypočteny na základě výdajů v minulém roce a odpovídají finančním faktorům a předpokládaným výkonům – ty jsou dány počtem studentů v příslušné věkové skupině a také změnami, jako bylo např. v roce 2004 rozšíření povinného počtu hodin o dvě hodiny týdně na prvních stupních základních škol. Pro stanovení částky základního normativu na žáka se rovněž započítává celkový počet zaměstnanců na 1 000 žáků.

Pro každý kraj se rovněž stanovují regulační koeficienty (na základě mzdových nákladů apod.), aby bylo zajištěno, že v následujícím období bude nabízený standard vzdělávání i výdaje na něj vyvážené.²⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy poskytuje finanční prostředky na základě následujícího výpočtu: počet studentů v příslušné věkové kategorii je vynásoben částkou celostátního základního normativu a upraven podle příslušného krajského normativu. Každý krajský úřad si určuje svůj vlastní systém základních normativů pro jednotlivý typ studia ve školách a ostatních vzdělávacích zařízeních na území příslušného kraje, avšak pod celkovým dohledem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Krajské úřady přidělují finanční prostředky místním úřadům a školám na základě výše popsaného výpočtu. Církevní školy jsou rovněž financovány přímo Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, podmínky a rozsah financování jsou stejné jako u státních škol. Ministerstvo pouze neposkytuje prostředky na údržbu majetku, jenž není ve vlastnictví státu.

Finanční prostředky na pedagogické asistenty jsou poskytovány formou speciálních přidělů a nikoli na základě výpočtu normativu.

Provoz mateřských škol vyžaduje kromě prostředků ze státního rozpočtu také finanční spoluúčast rodičů. Normativ na hlavu²⁵ je obvykle vypočítáván podle dítěte, které do školky dochází

²⁴ 2005/492 Sb. Vyhláška o krajských normativních, Směrnice MŠMT č. j.: 28 768/2005-45 ze dne 12. prosince 2005.

²⁵ Částka se pohybuje mezi 6-16 eury (170-460 Kč), záleží na příslušném kraji. Porovnání krajských normativů, <http://www.msmt.cz/ministerstvo/porovnani-krajskych-normativu-oniv-v-roce-2006>.

pravidelně každý den. Rodiče dětí, které chodí do školky nepravidelně, platí polovinu této částky, a rodiče těch, které navštěvují speciální mateřské školy, musejí platit částku ještě vyšší. Podle nového školského zákona z roku 2004 se v mateřských školách neplatí za poslední rok.

Základní školy zajišťující povinnou školní docházku jsou provozovány obecními úřady.²⁶ Obecní úřady hradí celkové kapitálové a provozní náklady těchto škol – s výjimkou platů, učebnic a učebních pomůcek, které jsou hrazeny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Výše dotací „na žáka“, které ministerstvo základním školám poskytuje, se liší podle jednotlivých krajů a odvíjí se také podle velikosti školy a toho, zda se jedná o školu, která zajišťuje úplné devítileté základní vzdělání, nebo o školu, ve které je méně než devět tříd. Dotace „na žáka“ se také liší u škol, kde se v jedné třídě učí žáci z více ročníků najednou, jak tomu někdy bývá v malých obcích.

Podíl individuálních finančních zdrojů a finančních toků je také odlišný u regionálního školství, terciárního vzdělávání a dalšího vzdělávání učitelů.

20

Dostupnost školních zařízení

V posledních několika letech nedošlo k výraznému slučování či rušení škol v celkové síti školních zařízení, ačkoliv je jasně patrný demografický pokles nižších ročníků. Na prvním stupni základních škol se celkový počet žáků snížil ze 605 007 v roce 2001 na 482 377 v roce 2005.

Rodiče si mohou svobodně zvolit, do jaké školy pošlou své děti, a jakákoli omezení vyplývající z místa bydliště jsou protizákonná. Nicméně v místech hustě obydlených Romy je výsledkem takovéto svobodné volby často „úprk bílých“, kdy všechny neromské děti chodí do školy jinam, takže nejbližší školy jsou tím pádem čistě romské. Snahám romských rodičů, kteří chtějí využít principu svobodného výběru škol a zapsat svoje děti na „neromskou“ školu, většinou zabraňují samotná vedení škol.

Jazyk výuky

Vyučovacím jazykem v České republice je čeština, nicméně oficiálně mají na vzdělání ve svém rodném jazyce nárok všechny menšiny včetně Romů, pokud je jich v dané obci dostatečný počet. Praxe je však taková, že se ve třídách romsky nevyučuje. Jako důvod, proč se ve třídách nevyučuje romsky, se často uvádí fakt, že Romové nejsou územně soustředěni na jedno místo jako jiné etnické skupiny, například Poláci. Také se říká, že Romové v České republice neumějí (nebo nechťejí) mluvit svým jazykem, jenž je častokrát pojímán jako slovenský etnolekt romštiny. V České republice existují dvě romské střední školy – jedna soukromá a jedna církevní, kde je romština vyučována jako samostatný předmět a také je to předmět maturitní. Romština je zřídka vyučována jako povinně volitelný nebo zájmový předmět a její role je stále vysmívána. Zdá se, že hlavním argumentem proti užívání romštiny ve školách je její neuplatnitelnost na trhu práce. Nicméně v případech, kdy romští pedagogičtí asistenti ovládají romštinu a tento jazyk aktivně či pasivně používají při vyučování, to má na studijní výsledky žáka pozitivní dopad. Bohužel, učitelům se často nelíbí, když se v jejich hodinách mluví jazykem, kterým nerozumějí; takový přístup může navíc negativně ovlivnit jejich celkový postoj k pedagogickým asistentům jako takovým.

²⁶ Školy mohou být rovněž provozovány dalšími subjekty, jako jsou třeba církve či soukromé osoby.

Přestože ze zákona vyplývá, že pokud je ve třídě alespoň sedm žáků příslušejících k určité národnostní menšině a ti vyžadují výuku svého rodného jazyka, má škola povinnost tento předmět vyučovat jako volitelný, na základních školách se tato možnost prakticky nevyužívá.

Úrovně vzdělání, kritéria pro postup a zkouškový systém

Vzdělání je poskytováno na čtyřech úrovních – předškolní, základní, středoškolské a terciární. Povinná školní docházka je od 6 do 15 let (tzn. devět let).²⁷

Předškolní vzdělání, od tří do šesti let, je dobrovolné a rodiče se musejí na jeho nákladech finančně podílet. Podle nového školského zákona se už v mateřských školách nemusí platit za poslední rok a očekává se, že tato změna bude mít pozitivní vliv právě na romské děti, jelikož je bude moci připravit na to, aby lépe zvládaly nároky, které na ně bude klást pravidelná školní docházka.

V rámci snahy předejít pozdějším výchovným a vzdělávacím problémům byly jakožto dodatek k této změně zavedeny v roce 2001 tzv. přípravné třídy, určené pro děti pocházející ze znevýhodněného společensko-kulturního prostředí.²⁸ Tyto třídy bývají otevírány při základních školách a jsou určeny dětem, kterým bylo povoleno odložit povinnou školní docházku, a ve výjimečných případech také dětem pětiletým. Tyto třídy se řídí podle speciálních učebních osnov a každé dítě má svůj vlastní individuální učební plán. Vyučování v těchto třídách zahrnuje jednak vzdělávací předměty (to znamená jazykové a komunikační schopnosti, počítání a rozvíjení vědomostí), dále pak hudební, výtvarnou, praktickou a tělesnou výchovu a zároveň také pěstování kulturních, sociálních a hygienických návyků. Tyto přípravné třídy jsou zřizovány pro minimálně sedm, a maximálně patnácti žáků. Pokud počet žáků klesne na sedm, třída je rozpuštěna.

Základní školy zabezpečují povinnou školní docházku od prvního do devátého ročníku. První až čtvrtá třída je tzv. první stupeň a pátá až devátá třída je tzv. druhý stupeň. Pro děti od 11 do 15 let existují tři možnosti vzdělání:

- ⇒ Druhý stupeň základní školy, tj. pátý až devátý ročník.
- ⇒ První čtyři ročníky víceletých gymnázií a uměleckých škol.
- ⇒ Základní školy praktické: dřívější zvláštní školy zaměřené na žáky s „manuálními“ dovednostmi.

S „odlivem“ nadanějších dětí na druhém stupni se začalo krátce po roce 1990 a v roce 2005 nová školská legislativa tento systém „diferenciace žáků“ institucionalizovala zavedením praktických škol. V současné době téměř 10 procent školou povinných dětí přestupuje do lepších škol, aby tak mohly získat kvalitnější vzdělání, které pro ně znamená více životních šancí (viz tabulka 1).

²⁷ Povinná školní docházka začíná na začátku toho školního roku, který následuje po žákových šestých narozeninách, kromě těch případů, kdy je žákovi umožněn odklad.

²⁸ V roce 1993 vláda vypracovala rámcový zkušební program tzv. přípravných tříd (nultých tříd), aby se znevýhodněné děti mohly připravit na svůj první rok ve škole. Řada okresů s vysokou koncentrací Romů se tohoto programu, který byl financován výhradně místní samosprávou, účastnilo. V roce 1998 fungovalo v České republice téměř 90 takovýchto tříd. Toto opatření bylo uzákoněno Školským zákonem č. 561/2004.

Základní školy praktické jsou součástí hlavního proudu základního školství,²⁹ což znamená, že žákům navštěvujícím tyto školy je formálně zajištěn postup do dalších stupňů vzdělávání. Avšak učitelský sbor na základních školách praktických se převážně skládá ze speciálních pedagogů. Učební osnovy na základních školách praktických se velmi podobají programu z oficiálně zrušených zvláštních škol pro mentálně postižené děti. Nové učební osnovy po roce 2007³⁰ budou vycházet z přílohy vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, kterým je Rámcový vzdělávací program pro základní školy určený pro děti trpící poruchami pozornosti a hyperaktivitou (ADHD), nebo také lehkou mozkovou dysfunkcí (LMD). Rámcový časový plán stanoví, že děti, které se podle těchto učebních osnov vyučují, mají mnohem větší přiděl hodin manuálních prací než třeba hodin jazyků a vědeckých předmětů.³¹ Je obtížné počet těchto praktických škol odhadnout, jelikož se nevyskytují v žádných oficiálních statistikách,³² ale jejich počet může být zjištěn prostřednictvím internetových stránek škol.

V České republice existují tři typy řádných středoškolských zařízení: gymnázia (a umělecké školy³³), střední odborné školy a střední odborná učiliště.

Zřizovatelem většiny mateřských a základních škol jsou obce, s tím, že menší počet je provozován soukromě jakožto církevní či běžné soukromé školy. Střední školy, tzn. školy pro děti od 15 do 18 let, jsou provozovány krajskými úřady (těch je celkem 14) nebo církevními a soukromými zřizovateli.

Tabulka č. 1: Počet žáků plnících povinnou školní docházku (od 6 do 15 let) a jejich zastoupení v celkovém vzdělávacím systému

	2004-2005
Celkový počet žáků na základních školách	917 738
Počet žáků na prvním stupni základních škol (1. až 5. třída, 6 až 11 let)	482 377
Počet žáků na druhém stupni základních škol (6. až 9. třída, 12 až 15 let)	435 361
Počet žáků v prvních čtyřech ročních víceletých gymnáziích (stejně věkové rozmezí jako na 2. stupni základních škol), bez žáků ze speciálních gymnázií	42 447
Počet žáků na uměleckých školách ve věku od 12 do 15 let (tzn. stejné věkové rozmezí jako na 2. stupni základních škol)	379
Celkový počet žáků (bez žáků zvláštních škol)	960 564
Počet žáků ve zvláštních školách, včetně zvláštních výukových programů (1. až 9. ročník)	39 798
Celkový počet žáků splňujících povinnou školní docházku (věk 6 až 15 let)	1 001 753

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání.

²⁹ Schéma vzdělávacího systému České republiky ve školním roce 2005/2006, <http://www.uiv.cz/clanek/1235/148>.

³⁰ Rámcový vzdělávací program ZV LMP se začal pilotně zkoušet v září 2006 a bude povinný od září 2006. (Zdroj: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, VÚP Praha 2005). Více informací na <http://www.rvp.cz/clanek/98/34>.

³¹ Na prvním stupni tohoto vzdělávacího zařízení stráví děti 15 vyučovacích hodin týdně fyzickou prací a na druhém stupni pak je těchto hodin celkem 20, na rozdíl od studentů „normálních“ škol, kteří mají pracovních hodin 5 (na druhém stupni 4).

³² <http://founder.uiv.cz/virtodd/vyber.asp>.

³³ Umělecké školy mohou začínat na úrovni druhého stupně nebo střední školy.

Podmínkou postupu do vyššího ročníku na základních či středních školách je, že žák tzv. nepropadne z žádného z vyučovaných předmětů. Žáci, kteří propadnou, mohou buď ročník opakovat, nebo být přezkoušeni za účelem zařazení do speciálního výukového programu, pokud se u nich objeví podezření na nějakou poruchu učení. Jak uvádí Institut pro výuku a vzdělávání, každým rokem musí opakovat ročník (jak na prvním, tak na druhém stupni) 1 procento z celkového počtu žáků.

Postup na střední školu většinou vyžaduje složení přijímacích zkoušek, které jsou u každé školy jiné. Řada středních škol, které mají menší požadavky na teoretické vzdělání (jedná se především o odborná učiliště), přijímají všechny žáky, kteří ukončili všech devět ročníků povinné školní docházky. K postupu do vyšších vzdělávacích institucí musí student jednak složit státní maturitní zkoušku, jednak přijímací zkoušky, jež se u každé školy liší. Reformy školství s sebou přinesly novou koncepci jednotných maturitních zkoušek, které mají být zavedeny v roce 2007, tak jak to ukládá školský zákon. Od roku 1995 si mohou studenti vybírat z řady různých neoficiálních a dobrovolných srovnávacích zkoušek, jako např. SCIO, a některé vysoké školy jsou ochotny k výsledkům těchto zkoušek přihlídnout.

Zvláštní školy

Česká republika byla odjakživa pyšná na svůj systém speciálního vzdělávání, který v minulosti pro řadu evropských zemí sloužil jako pozitivní příklad. To je možná hlavní důvod netečnosti vůči změnám, které v současné době přetrvávají. Krátce po roce 1989 začali ochránci lidských práv, neziskové a mezinárodní organizace kritizovat segreganční tendence speciálního vzdělávání v České republice. Tato kritika vedla v roce 2004 ke změně zákona. Integrace a začlenění se staly běžnými pojmy. Ve skutečnosti se však zažité praktiky mění jen velmi zvolna. Jak dokládá následující tabulka, počet žáků navštěvujících zvláštní školy se nesnižuje. Dokonce došlo ke zvýšení podílu žáků, u nichž byly diagnostikovány poruchy učení³⁴ – více než 6,5 procenta v roce 2005 v porovnání s 2,5 procenta v roce 1990 a jedním procentem v roce 1975.³⁵

Tabulka 2: Počet žáků navštěvujících zvláštní školy a jejich podíl na obyvatelstvu

	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Počet žáků zvláštních škol	67 471	66 729	65 572	64 193
Celkový počet obyvatel ve věkové kategorii 3-18 let	1 887 116	1 742 347	1 801 514	1 780 253
Podíl žáků zvláštních škol na celkovém obyvatelstvu	3,6%	3,6%	3,6%	3,6%

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání.³⁶

³⁴ Informace zveřejněná 3. listopadu 2006 Ústavem pro informace ve vzdělávání (UIV).

³⁵ „Prudce přibývá dětí, které se nemohou učit,” MF Dnes, 3. listopadu 2006, p. 1.

³⁶ Eurydice, Česká republika, kapitola 10.8.1.; 2004/2005, <http://www.eurydice.org>; 30. listopadu 2006.

Evropské středisko pro práva Romů (ERRC) provedlo v Ostravském kraji³⁷ rozsáhlý průzkum, jenž nakonec vyústil v soudní případ (D.H. vs ČR), který se v současné době dostal až k Evropskému soudu pro lidská práva. Průzkum ukázal, že romské děti v Ostravě mají 27,9 krát větší pravděpodobnost, že budou umístěny do zvláštních škol než děti neromské. Ačkoliv v Ostravě představuje počet romských dětí méně než pět procent všech školou povinných dětí, jejich zastoupení v pomocných školách je více než 50 procentní.

Průzkum, který ERRC provedlo na konci roku 2002 ve třech českých městech – v Kladně, Teplicích a Sokolově – ukázal, že projevy segregace Romů ve školách pro děti s vývojovými poruchami se od počátečního průzkumu v roce 1999³⁸ nezměnily. Jak vyplývá z oficiálních zdrojů, v roce 1999 bylo do zvláštních škol v České republice přeloženo – nebo rovnou zapsáno – zhruba 75 procent romských dětí.³⁹ Nedávný výzkum zdokumentovaný ve zprávě GAC odhalil rozsah segregace ve 310 obcích a městech, které se průzkumu účastnily.⁴⁰

Pokud existují nějaké pochybnosti ohledně budoucího školního prospěchu dítěte, pak je zápis do základní školy podmíněn prozkoumáním připravenosti dítěte na školu, která je neoficiálně nazývána „školní zralostí“ žáka. Tato prověrka probíhá v českém jazyce a vyžaduje určitou schopnost zacházet s tužkou a papírem i ostatní běžné schopnosti vycházející z určitého kulturního prostředí. Romské děti mají v těchto testech často špatné výsledky a bývá jim posléze doporučen jiný výukový program – buď v rámci té základní školy, do které se hlásily, nebo v rámci oddělené, zvláštní základní školy. Psychologické testy mohou též vést k tomu, že je dítě zařazeno do méně náročného výukového programu, kdykoli u něho vyvstane podezření, že má nějaké poruchy učení nebo chování.

Existuje zde také možnost odložit dobu zápisu dítěte do školy, pokud se prokáže, že dítě na začátku školního roku neprosplávalo. V mnoha případech, pokud se taková věc stane, tak dítě opouští školu a nedostatečná síť vzdělávacích institucí ho není schopna dostatečně podporovat – škola sama ani školní poradny žádnou zvláštní asistenci neposkytují. Vzdělávací instituce stále neposkytují rodičům, jež jsou považováni za „nespolehlivé“, dostatečné informace o tom, jak škodlivá mohou některá rozhodnutí pro jejich děti být. V některých případech děti, které na začátku své školní docházky neuspěly, se mohou zapsat do tzv. přípravných tříd, pokud však ty jsou k dispozici, což neplatí vždy.

Výsledkem nového školského zákona z roku 2004 bylo to, že ve školním roce 2005-2006 byl do běžných škol začleněn větší počet žáků se speciálními potřebami.⁴¹ Je však ještě příliš brzy, aby se dalo zhodnotit, jaký to mělo dopad; kromě toho, případům individuální integrace těchto žáků se nedostává vyhovující dodatečné podpory.

³⁷ *Zvláštní opatření: Romové a školy pro mentálně postižené v České republice*, ERRC, 1999 (<http://errc.org/publications/reports/>).

³⁸ *Stigmata*, ERRC (<http://www.errc.org/db/00/04/m00000004.pdf>, pp.23,103-106).

³⁹ Committee on the Elimination of Racial Discrimination (Výbor na odstranění rasové diskriminace), CERD/C/372/Add.1, 14. dubna, 2000. *Reports submitted by States Parties under Article 9 of the Convention. Fourth periodic report of States parties due in 2000. Addendum: Czech Republic, (Zprávy předložené smluvními státy na základě článku 9 Ústavy. Čtvrtá periodická zpráva smluvních států za rok 2000. Příloha: Česká republika)*, 26. listopadu, 1999, paragraf 134.

⁴⁰ Zpráva GAC (též nazývaná Gabalova zpráva), 2006, MPSV, internetové stránky: <http://www.esfcr.cz/mapa/index.html> a http://www.gac.cz/documents/brozura_4.pdf.

⁴¹ Eurybase. Vzdělávací systém v České republice, Kapitola 0.8 http://www.eurydice.org/ressources/Eurydice/pdf/eurybase/2006_DNCZ_EN.pdf. 4. února 200.

Socialní podpora žáků

Poslední ročník mateřských škol se od roku 2004 už nemusí platit. Bohužel však mnoho romských rodičů o této skutečnosti neví, jelikož mají omezený přístup k informacím. A navíc se nadále musí platit za stravování, což romské rodiče dost odrazuje od toho, aby své děti do mateřské školky zapsali, neboť pro řadu z nich to znamená nezanedbatelnou částku.

Pro žáky běžných škol je zde možnost stipendií či jiných typů finančních podpor. Například střední školy mohou pro své romské studenty žádat o finanční příspěvky ve formě grantů od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Školy, které o tuto podporu zažádaly, získaly v druhém pololetí roku 2005 dohromady 175 000 eur na celkový počet pouhých 1 393 studentů. V roce 2006 činila maximální výše této podpory na jednoho studenta 14 000 Kč (přibližně 500 eur) – to znamená 7 000 Kč na období leden až červen a 7 000 Kč na období září až prosinec. Kromě toho, že je toto opatření zaměřeno na příliš omezený počet lidí, je navíc nesystémové a hodně náročné po stránce administrativní, jak pro školy, jež o podporu žádají, tak i pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Romští studenti mají možnost (a často se tak také děje) získat podporu od neziskových organizací a soukromých dárců, jako je například Nadační fond Verda,⁴² Slovo 21 atd.

Pedagogičtí asistenti

Aby se děti ze znevýhodněných sociálních poměrů (především romské děti, děti žadatelů o azyl apod.) snáze zvykly na školní prostředí, byla ve školách zavedena pozice tzv. pedagogických asistentů. Pedagogičtí asistenti bvli poprvé neoficiálně zaměstnání v roce 1993. V roce 1998 bylo jejich postavení uzákoněno. Jejich existence byla později zakotvena v systému školskými zákony č. 561/2004 a č. 563/2004, jež upravovaly předpisy o pedagogických pracovnících. Podle současných zákonů může pedagogický asistent pracovat také ve třídě, kde jsou žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Pedagogičtí asistenti pomáhají žákům lépe se vyrovnat s prostředím ve škole a asistují učitelům při rozličných vzdělávacích činnostech, při komunikaci se žáky; spolupracují rovněž s rodinou žáka i s jeho místní komunitou. Vedení školy by si mělo vybrat takového pedagogického asistenta, který je dobře obeznámen s rodinným prostředím většiny žáků. Ředitel školy podá na krajském úřadě žádost o zaměstnání pedagogického asistenta s patřičným odůvodněním této výdajové položky.

Nejdůležitější zákony a jiné státní dokumenty

Základní principy, podle nichž se řídí poskytování vzdělání v České republice, jsou obsaženy v Listině základních práv a svobod, jež je součástí Ústavy. V Listině se praví, že každý má právo na vzdělání. „Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.“⁴³ Listina rovněž stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu. Také se v ní praví: „Občanům příslušejícím k národnostním a etnickým menšinám se za podmínek stanovených zákonem zaručuje též právo na vzdělání v jejich jazyce...“⁴⁴

⁴² Verda Endowment Fund <http://www.verda.cz/>.

⁴³ Článek 33.

⁴⁴ Článek 24, odstavec 2.a.

Školský zákon

26

Nový zákon o vzdělání⁴⁵ vešel v platnost 1. ledna 2005. Nahradil tak tři předchozí a velmi často pozměňované zákony – školský zákon, zákon o státní správě a samosprávě ve školství a zákon o vzdělávacích zařízeních. V roce 2005 byl zákon doplněn dalšími právně závaznými dokumenty, a sice vyhláškou 73/2005⁴⁶ o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a vyhláškou 72/2005 o psychologickém poradenství.⁴⁷ Ve srovnání s přístupem předchozích zákonů věnuje nový zákon více pozornosti vzdělávacímu procesu než vzdělávacím institucím jako takovým. Záměrem nového školského zákona je zvážit možnosti přestupů v rámci vzdělávacího systému, podporovat začlenění žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a zlepšovat rovnost přístupu ke vzdělání. Bezplatné vzdělání ve státních školách bylo ještě rozšířeno o poslední rok vzdělání předškolního (tj. poslední rok mateřských škol). Zřizovatelé škol všech typů získaly podobná práva a povinnosti. Školský zákon přesně stanoví proces decentralizace, který by se měl uskutečnit prostřednictvím dlouhodobých opatření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy i krajských úřadů, a zároveň zabezpečuje, aby tento proces byl důsledně realizován na všech úrovních vzdělávacího systému. V souvislosti s touto decentralizací byl zaveden nový informační systém žáků v celkovém vzdělávacím systému, tzv. registr škol. Zákon rovněž definuje roli sociálních partnerů. A také přesně vymezuje práva a povinnosti žáků, což dříve definovaly různé dílčí předpisy. Pro školy byla také navržena nová právní forma, díky níž se pak staly samostatnými právními subjekty. Kromě toho zákon specifikuje finanční toky a činí je tak průhlednějšími. Mezitím byla také na všech úrovních posílena spoluúčast na vedení škol.

Zákon o pedagogických pracovnících, který vešel v platnost rovněž 1. ledna 2005,⁴⁸ slučuje dohromady několik dřívějších vyhlášek. V roce 2005 byl zákon doplněn vyhláškou č. 317/2005 o dalším vzdělávání učitelů.⁴⁹ Ta definuje kategorie jednotlivých pedagogických pracovníků a také obecné podmínky pro výkon jejich povolání. Zákon o pedagogických pracovnících také určuje pravidla, podle nichž mohou jednotlivé kategorie pedagogických pracovníků získávat odbornou kvalifikaci. Také specifikuje, jakou kvalifikaci mají pedagogičtí asistenti mít.⁵⁰ Rovněž ukládá pedagogickým pracovníkům povinnost dále se vzdělávat a vytváří podmínky pro takové vzdělávání, např. poskytnutí studijního volna, celkem 12 pracovních dnů za celý školní rok. Zákon definuje pravidla akreditace a zároveň akredituje příslušné vzdělávací instituce a programy pro další vzdělávání pedagogů. Také zavádí kariérní systém, což je soubor pravidel, podle nichž se pedagogičtí pracovníci zařazují do kariérních stupňů, a určuje, jaké jsou další kvalifikační předpoklady pro výkon jejich povolání.

⁴⁵ Zákon č. 561, ze 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

⁴⁶ Vyhláška č. 73/ 2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

⁴⁷ Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

⁴⁸ Zákon o pedagogických pracovnících a dodatky k některým dalším zákonům, 563/2004.

⁴⁹ Vyhláška č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

⁵⁰ V paragrafu č. 20 se vyjmenovávají typy kvalifikací na všech úrovních a tento paragraf v podstatě umožňuje pedagogickým asistentům mít jen základní vzdělání, pokud dokončili akreditovaný vzdělávací program. Takové ustanovení je vhodné zejména pro Romy, jejichž možnosti uplatnění byly omezené, jelikož jejich úroveň vzdělání je nižší ve srovnání s ostatními pedagogickými pracovníky.

Existují dva strategické dokumenty zabývající se vzděláním v České republice: Národní program rozvoje vzdělání ČR (tzv. Bílá kniha) a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR. První dlouhodobý záměr byl přijat v roce 2002, zatímco ten nejnovejší v roce 2005. Nejposlednější verze dlouhodobého záměru uvádí jakožto jeden ze šesti strategických cílů rovný přístup ke vzdělávání. Tyto cíle jsou podrobněji rozpracovány v kapitole II.2.3, která pojednává o Koncepci romské integrace.⁵¹

Každý kraj by měl vypracovat a každé dva roky obnovovat svoji vlastní verzi dlouhodobého záměru, ve které by měla věnovat pozornost problematice rovného přístupu ke vzdělávání.⁵²

Zdá se, že v současné době je jediným platným strategickým dokumentem zabývajícím se vzděláváním romských dětí Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.⁵³ Jak uvádí řada neziskových organizací i nezávislých expertů, poskytuje tato koncepce vhodnější rámec pro romské děti, jelikož přihlíží k aspektům romského jazyka a identity, na rozdíl od školského zákona a jeho příslušných dokumentů, které se problematiku sociálního znevýhodnění pokoušejí řešit.

Zdá se, že předchozí pokusy řešit potřeby romských dětí byly méně efektivní. Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí, verze 2001, nebyla zcela dokončena, ani jakožto dokument, a zůstala jen jako prvotní koncept.⁵⁴ Vládní Koncepce integrace Romů, kterou iniciovala Rada pro záležitosti romské komunity, byla kritizována za to, že nebyla náležitě uvedena do praxe.⁵⁵

Postavení českého vzdělávacího systému v mezinárodním kontextu: hlavní ukazatelé

Jak uvádí Rozvojový program OSN (UNDP), Česká republika se celosvětově řadí na 30. místo, jak pokud jde o tzv. Index vzdělanosti (0,93),⁵⁶ tak o tzv. combined gross enrolment ratio (tzn. průměrný podíl populace navštěvující školy v příslušné věkové skupině), a sice na základních, středních a vysokých školách (81%). Česká republika má rovněž relativně velký podíl absolventů

⁵¹ V té samé kapitole je uveden přehled očekávaných financí z Evropského sociálního fondu pro projekt nazvaný „Projekt národnostních menšin – zlepšení podmínek vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a příslušníků národnostních menšin a jejich začlenění do hlavního proudu školství“ Na projekt národnostních menšin, který zahrnuje výzkum a dílčí pilotní projekty, bylo pro školní rok 2005-2006 uvolněno 30,2 milionu Kč a na projekt národnostních menšin, jehož náplní je samotné zavádění, bylo pro období 2006-2008 uvolněno 60 milionů Kč, http://www.msmt.cz/files/PDF/JTDlouhodobyzamer05_appx.pdf.

⁵² Například: http://www.kr-moravskoslezsky.cz/sk_dokumenty.html, http://www.kr-ustecky.cz/soubory/450018/dz_iv_2.pdf, [http://www.praha-mesto.cz/\(thqmni55wvwoc2e2w0h2rk45\)/default.aspx?ido=6842&sh=-837991269](http://www.praha-mesto.cz/(thqmni55wvwoc2e2w0h2rk45)/default.aspx?ido=6842&sh=-837991269), <http://www.kr-plzensky.cz/article.asp?itm=26301>.

⁵³ *Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí byla přijata 11. května 2005 usnesením vlády ČR č. 564*, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/koncepce>.

⁵⁴ Strategie pro zlepšení vzdělávání romských dětí, verze 2001, http://www2.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?ARI=100627&CAI=2702, zveřejněná 11. listopadu 2006.

⁵⁵ Viz také http://www.romea.cz/index.php?id=servis/z2006_0726, kde jsou informace o televizní debatě k této problematice, která proběhla 5. listopadu 2006 s předsedou Rady vlády pro lidská práva.

⁵⁶ Index vzdělanosti se vypočítává na základě míry gramotnosti dospělých a tzv. combined gross enrolment ratio (průměrného podílu populace navštěvující školy v příslušné věkové skupině) pro základní, střední a vysoké školy (The 2006 Human Development Report – Zpráva o lidském rozvoji 2006), http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/countries/data_sheets/cty_ds_CZE.html.

středních škol. Bližší pohled na jednotlivé ukazatele však odkrývá jisté rozdíly a nerovnosti: například je zde mnohem menší procento žáků, kteří absolvovali všeobecné střední školy, než těch, kteří absolvovali odborná učiliště.

Tabulka č. 3: Stav českého školského systému

Celkové státní výdaje na vzdělání (v procentech z HDP), 2002-04a	4,4
Současné státní výdaje na vzdělání, mateřské a základní školy (procentní podíl ze všech úrovní), 2002-04^a	26,0
Současné státní výdaje na vzdělání, střední školy (procentní podíl ze všech úrovní), 2002-04^a	51,3
Současné státní výdaje na vzdělání, vysoké školy (procentní podíl ze všech úrovní), 2002-04^a	19,5
Děti, které absolvovaly prvních 5 ročníků ZŠ (procentní podíl z celkového počtu dětí, jež nastoupily do první třídy), 2003^a	98
Vysokoškolští studenti v oboru přírodních věd, matematiky a informatiky, technických věd, výroby a stavebnictví (procentní podíl z celkového počtu studentů VŠ) 1999-2004^a	30
Údaje o míře gramotnosti dospělých a o podílu osob zapsaných do škol nejsou známé^a	–
Celkový podíl absolventů středních a vysokých škol (2004)^b	87
ISCED stupeň 3A^b	55
ISCED stupeň 3C^b	31
Obecné studijní programy^b	18
Přípravné a odborné studijní programy^b	69
Podíl absolventů vysokých škol (2004)^b	33

a Zdroj: http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/countries/data_sheets/cty_ds_CZE.html

b Procentní podíl absolventů středních a vysokých škol na populaci podle obvyklého věku absolvování toho kterého typu škol a podle typu programu

Zdroj: publikace Education at a Glance 2006 – tabulky.

Detailní výkonové ukazatele vzdělání pro školní rok 2005/2006 jsou k dispozici pouze v českém jazyce.⁵⁷ Nejaktuálnější ukazatelé dostupné v angličtině se vztahují ke školnímu roku 2004/05 a jsou zveřejněny ve Statistické ročence České republiky za rok 2005.⁵⁸

⁵⁷ UIV, Výkonové ukazatele, <http://www.uiv.cz/rubrika/98>, 20. listopadu, 2006.

⁵⁸ Statistická ročenka České republiky pro rok 2005 <http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/kapitola/1001-05-2005-2100>, úplná verze statistické ročenky bude k dispozici od 1. března 2007.

Výsledky žáků na základě mezinárodního hodnocení

Česká republika se zapojila do Programu mezinárodního hodnocení žáků (PISA),⁵⁹ jenž je jedním z nejobsáhlejších mezinárodních výzkumů hodnotících výsledky žáků, kteří právě končí povinnou školní docházku. Měření PISA probíhalo v roce 2000 a 2003. Česká republika se neúčastnila výzkumu TIMMS (Trends in International Mathematics and Science Studies, Vývoj v mezinárodním studiu matematiky a přírodních věd (TIMSS)).

Výsledky českých žáků jsou shrnuty ve dvou následujících tabulkách (tabulka 2 a 3):

Tabulka č. 2: Výsledky PISA za rok 2003

Obor	Česká republika		OECD		Rozdíl Česká r. OECD
	Průměr ⁶⁰	Stand. chyb	Průměr	Stand. chyba průměru	
Matematika	516	3.5	500	0.6	+ 16
Čtení	489	3.5	494	0.6	- 5
Přírodní vědy	523	3.4	500	0.6	+ 23

29

Tabulka č. 3: Vývoj výsledků za poslední tři roky: výzkum PISA v roce 2000 a 2003

Obor	2000		2003		Rozdíl 2003-2000
	Průměr	Stand. chyb	Průměr	Stand. chyba průměru	
Matematika	498	2.8	516	3.5	+ 18
Čtení	492	2.4	489	3.5	- 3
Přírodní vědy	511	2.4	523	3.4	+ 12

V roce 2003 byly výsledky z matematiky a ostatních přírodních věd statisticky výrazně nad průměrem zemí OECD. Obecně se dá říct, že žáci jsou schopni rozpoznat a řešit středně obtížné problémy, jež přináší skutečný život. Zlepšení výsledků v těchto dvou kategoriích mezi roky 2000 a 2003 je sice podle statistik dost výrazné, avšak je do značné míry ovlivněno nárůstem v horní polovině celkového přehledu výsledků. Jinými slovy vzdělávací systém napomohl žákům s dobrými výsledky, aby se stali ještě lepšími.⁶⁰

⁵⁹ OECD (2004): Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003, Paris: OECD Publications (www.pisa.oecd.org).

⁶⁰ Výsledky PISA se zpracovávají následujícím způsobem: V konkrétní oblasti hodnocení získá každý žák určitý počet bodů v závislosti na obtížnosti úkolů, které ještě dokázal spolehlivě splnit. Škály výsledků jsou sestaveny tak, že průměrný počet bodů žáka je 500 a zhruba dvě třetiny výsledků se pohybují mezi 400 a 600 body – takže obvyklá odchylka je 100 bodů.

Z výsledků PISA vyplývá, že vliv socioekonomického statutu⁶¹ žáků na jejich prospěch je v České republice značný. Index SES (socioekonomického statutu) poukazuje na 17% rozdíl ve výsledcích z matematiky, který je jeden z nejvyšších na světě, z čehož vyplývá, že školní výsledky jsou spjaty se socioekonomickým statutem žákovy rodiny víc než v kterékoli jiné zemi – jinými slovy to znamená, že je školský systém nespravedlivý.

Například rozdíl ve výsledcích mezi spodní a horní čtvrtinou žáků, seřazených podle indexu SES, je 107 bodů, což představuje jeden z největších rozdílů mezi všemi sledovanými zeměmi. Tyto výsledky spolu s údaji dokládajícími, že výkony těch nejlepších žáků se v průběhu času ještě zlepšují, poukazují na skutečnost, že vzdělávací politika v České republice se mívá účinkem u podstatné části žáků, kteří mají relativně špatné výsledky a tudíž vyžadují, aby byla zaměřena větší pozornost na jejich socioekonomický status.

30

Výkonové ukazatele vzdělávání Romů

Pro sestavení výkonových ukazatelů vzdělávání neexistují téměř žádné oficiální údaje, jelikož zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin zakazuje státním orgánům shromažďovat údaje o národnostních menšinách. Jediné oficiální údaje o vzdělávání Romů v České republice jsou obsaženy v tzv. Bratinkově zprávě, která byla zveřejněna v roce 1997. Bratinkova zpráva připouští, že „dosud převládá praxe, kdy nadprůměrný počet romských dětí je umisťován do zvláštních škol, aniž existují přesvědčivé důkazy o jejich intelektových a studijních schopnostech“.⁶² Podle informací zveřejněných v publikaci Socioklubu je v České republice do zvláštních škol umisťováno více než 80 procent romských dětí.⁶³ V současné době neexistují žádné aktuální průzkumy o vzdělávání Romů, kromě údajů obsažených ve zprávě GAC. Z té se však nemohou vyvozovat žádné obecné závěry.

K dispozici jsou pouze některé, méně relevantní popisné statistické údaje. Statistické údaje ze 30. září 2005⁶⁴ například uvádějí počet přípravných tříd ve školním roce 2005/2006 a počet dětí, které tyto třídy navštěvovaly. Počet přípravných tříd v tomto školním roce činil 123. Z toho bylo 79 tříd zřízeno na běžných základních školách, 41 v praktických školách, 2 na základních školách pro zdravotně postižené děti a jedna třída při základní škole speciální. V těchto přípravných třídách se vzdělávalo celkem 1 441 dětí. Ve srovnání s minulým školním rokem tedy došlo k mírnému poklesu počtu přípravných tříd a dětí zároveň. Počet přípravných tříd v roce 2004/2005 činil 126 a vzdělávalo se v nich 1 779 dětí.

⁶¹ Index socioekonomického statutu se vypočítává na základě několika proměnných, které udávají ekonomický, společenský a kulturní status žákovy rodiny. To se určuje na základě pomyslné stupnice, kde je dáno, že průměr zemí OECD je 0,0 a obvyklá odchylka od průměru je 1 (dvě třetiny žáků se pohybují mezi -1 a 1).

⁶² „Bratinkova zpráva“ 29. října, 1997, Doporučení 1(e). Úplný název dokumentu zní „Zpráva o situaci romské komunity v České republice a vládní opatření napomáhající její integraci do společnosti,“ kancelář ministra bez portfeje, Úřad vlády České republiky. Tzv. Bratinkova zpráva obsahuje také usnesení vlády ČR č. 686/97.

⁶³ Socioklub (1999), „Romové v České Republice,“ Praha, s. 350.

⁶⁴ Zdroj: Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2005, Úřad vlády České republiky, Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny, Praha 2006 <https://web2006.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18934>, s. 52.

Ve školním roce 2005-2006 pracovalo v českých školách 306 pedagogických asistentů.⁶⁵ 16 pedagogických asistentů bylo zaměstnáno v mateřských školách a 206 na základních školách. Pro porovnání – počet pedagogických asistentů na základních školách praktických byl mnohem nižší, a sice 39, a počet pedagogických asistentů na zvláštních školách činil 37. Celkem čtyři pedagogičtí asistenti byli zaměstnáni v některých jiných typech škol.

Pohled na nesrovnalosti při dodržování povinné školní docházky, které jsou nastíněny v dodatku k této zprávě, rovněž odkrývá jistou míru nespravedlnosti. Pozdní zápisy do základních škol a posléze předčasné odchody z nich (to znamená, že žák nemá ve svých 15 letech, kdy zpravidla končí povinná školní docházka, ukončenou základní školu) se v českém vzdělávacím systému vyskytují velice často, a zdá se, že právě Romové se s tímto problémem potýkají nejméně.

Rozsah a charakter romské segregace a překážky při zápisu do základních škol

O segregaci Romů v českém vzdělávacím systému neexistují žádné oficiální údaje. Přesto však právě segregace zůstává nejmarkantnějším problémem vzdělávání romských dětí a mládeže v České republice.

Segregace ve školství má nejméně tři hlavní příčiny: rezidenční segregace, tak jak je popsána ve zprávě GAC; neschopnost českých škol poskytnout kvalitní vzdělání bez ohledu na výsledky žáků, takže přeřazují romské děti do skupin či praktických škol s méně náročným výukovým programem; a tradiční systém zkoušek „školní zralosti“, který vede k tomu, že jsou romské děti už od samého začátku celého vzdělávacího cyklu zapisovány do skupin či speciálních vzdělávacích zařízení s méně náročným výukovým programem. Děti žijící v sociálně vyloučených komunitách mají tendenci navštěvovat nejbližší školu. Romští rodiče nemají dostatek informací o možnostech výběru vzdělávacího zařízení a tím pádem inklinují k tomu posílat své děti do škol, které znají. Častokrát se také obávají diskriminace, které by jejich děti eventuálně mohly v „běžných“ školách čelit.

Současné procento romských žáků, kteří se učí podle „upravených (redukovaných) osnov“ by rovněž mohlo být chápáno jako projev diskriminace. Avšak aktuální počet takových dětí se nedá určit, jelikož 1) chybí antidiskriminační zákon, jenž by umožňoval shromažďovat pro prospěšné účely údaje o jednotlivých etnikách, a za 2) změny, jež přinesl nový školský zákon (2004), měly za následek, že podstatná část zvláštních škol se nyní nazývá „základní školy praktické“.

Romské děti se musejí při zápisu do školy potýkat hned s několika překážkami. Předškolní výchova se chápe jako drahá a rodičům chybějí informace o eventuelních finančních zvýhodněních. Práce s romskými rodiči není v současné době systematicky zaměřena na předškolní výchovu jejich dětí. Vládní koncepce Rané péče má být teprve zavedena. Za podstatnou část úsilí, které je věnováno romským dětem při jejich zápisu do škol, vděčíme neziskovým organizacím. Takovéto činnosti nejsou však nijak koordinované a některé místní projekty, ačkoliv velmi úspěšné, musejí být pozastaveny z důvodu nedostatku financí. Zavedení přípravných tříd a bezplatného posledního ročníku předškolních zařízení není dostatečným lékem na to, aby se daly kompenzovat kulturní, sociální a jazykové rozdíly.

⁶⁵ Většina asistentů pracuje v Moravskoslezském kraji (72), za ním následuje Ústecký kraj (48), Jihomoravský kraj (33) a Olomoucký kraj (33). V Plzeňském kraji pracují pouze tři pedagogičtí asistenti a velmi málo jich je také na Vysočině (sedm) a ve Zlínském kraji (osm).

Bariéry existují rovněž na středoškolské a vysokoškolské úrovni vzdělání. Na druhém stupni základní školy bývají romské děti častokrát přezarovány do základních škol praktických. Přijímání na střední školy je založeno na konkurenčním principu a je podmíněno složením přijímacích zkoušek. Socio-ekonomický status většiny romských rodin je velmi nízký, což má hned dvojí negativní dopad: rodiny si nemohou dovolit posílat svoje děti studovat příliš daleko od jejich komunity a navíc jim chybějí informace o výhodách lepšího vzdělání, jelikož jsou stejně přesvědčeni, že i vzdělaný Rom se bude muset potýkat s nezaměstnaností a diskriminací. Mnoho chudších rodičů také chce, aby se jejich děti začaly co nejdřív podílet na rodinném rozpočtu, tím že si zažádají o nezaměstnaneckou podporu. Místo toho, aby svoje děti motivovali v pokračování ve studiu, dávají někteří romští rodiče přednost tomu, aby jejich děti chodily co nejdříve na úřad práce. Neziskové organizace tuto skutečnost chápou jako vážnou překážku v dalším vzdělávání.

32

Kvalitativní zhodnocení stavu českého vzdělávacího systému⁶⁶

Systém školství v České republice prodělal nedávno řadu podstatných změn, mezi něž patří: decentralizace, která vyplývá z reformy státní správy, reforma školních osnov, jak je nastíněna v dokumentu Bílá kniha,⁶⁷ podpora informačních a komunikačních služeb a jejich postupné zavádění do škol⁶⁸ a přijetí nového školského zákona a ostatních právních dokumentů. Ačkoliv je většina těchto změn chápána pozitivně, jejich zavádění do praxe bývá často kritizováno.⁶⁹ Reforma školních osnov bude dokončena v září 2007 a velká část odpovědnosti bude ponechána na samotných školách, které začnou vyučovat podle vlastních, tzv. školních vzdělávacích programů, jež vycházejí z tzv. rámcových vzdělávacích programech, které připravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a příslušné orgány.

Vedení škol

Vedení a správa škol byly decentralizovány a formálně změněny tak, že ve školských radách jsou zastoupeni také rodiče a zástupci místních samospráv.⁷⁰ Třetinu členů těchto školských rad jmenuje zřizovatel školy, což bývá většinou krajský úřad, obecní úřad, ministerstvo, církev nebo soukromá osoba. Další třetinu volí rodiče a zletilí žáci a studenti a zbývající třetinu volí pedagogičtí pracovníci dané školy. Hlavním úkolem školské rady je: vyjadřovat se k návrhům školních vzdělávacích programů a k jejich následnému uskutečňování, schvalovat výroční zprávu o činnosti školy, schvalovat školní řád, schvalovat pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků.⁷¹ Ačkoliv ředitelé škol formálně získali díky těmto změnám větší pravomoce, mohou být stále pod vlivem místních samospráv a mohou být vystaveni protekcionářství či politickému nátlaku. Systém vedení škol a jejich celkový

⁶⁶ Pro detailnější informace o kvalitativním zhodnocení viz tabulku v Příloze.

⁶⁷ Bílá kniha, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Praha 2001.

⁶⁸ Státní informační politika ve vzdělávání SIPVZ na <http://www.e-gram.cz/>.

⁶⁹ Viz články a komentáře na stránkách Česká škola, <http://www.ceskaskola.cz/>, nebo na webu pro pedagogickou tradici a kontinuitu Stolzova, www.stolzova.cz.

⁷⁰ Paragrafy 167 a 168 Školského zákona.

⁷¹ Paragraf 168 Školského zákona.

etos zpravidla není romským dětem příznivě nakloněn. Když nepočítáme několik desítek pilotních, inovativních či komunitních škol, jsou ředitelé škol jen velmi zřídka školeni či motivováni k tomu, aby podporovali inkluzivní vzdělávání. K Romům a rodičům s nižším socioekonomickým statutem se stále přistupuje autoritářsky a nezavádějí se žádná opatření za účelem monitorování a boje s každodenní diskriminací romských žáků. Rodiče neromských dětí se většinou snaží vyhnout tomu, aby své děti zapsali do škol, kde je větší počet Romů.

Učitelé – jejich kvalifikace, výběr, vzdělávání a školení

Společenské postavení učitelů v České republice se v posledních 10 letech zlepšuje a běžný učitelský plat v současné době dosahuje 110 procent celostátního průměrného platu. Nicméně mnoho absolventů pedagogických škol učit nezačne a místo toho si jde hledat nějakou jinou práci. Přípravné vzdělávání učitelů, obzvláště pro druhý stupeň základních škol, postrádá patřičnou metodiku a didaktiku a není kladen patřičný důraz na pedagogické schopnosti učitelů. Například v roce 2004 nemělo na základních školách 25-30 procent učitelů dějepisu dostačující kvalifikaci, aby mohlo učit dějepis. Skoro 60 procent učitelů angličtiny zase nemělo patřičné pedagogické vzdělání. Další vzdělávání učitelů je založeno na vzdělávacích programech speciálně k tomuto účelu vytvořených, které jsou akreditovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, a je poskytováno širokou škálou státních, soukromých a nevládních institucí. Pro kvalifikaci jednotlivých učitelů neexistují v současné době žádné normy. Při vzdělávání učitelů se častokrát nevěnuje žádná pozornost otázkám sociální spravedlnosti.⁷² Financování takovýchto programů není dostatečně průhledné a jeho neefektivnost není pravidelně vyhodnocována.⁷³ Neziskové organizace často kritizují nízkou úroveň vzdělání učitelů mimo jejich hlavní vyučovací předmět.

Učební plány

V roce 2004 začaly školy zavádět reformu školních osnov s cílem decentralizovat osnovy na školní úroveň a zmírnit jejich obsahový a faktografický charakter. Zavádění nových školních vzdělávacích programů by mělo být dokončeno v září 2007. Někteří odborníci varují, že pedagogičtí pracovníci nebyli dostatečně vyškoleni k tomu, aby mohli vytvářet individuální školní osnovy, a že rozdíly mezi osnovami jednotlivých škol tak mohou, kdykoli žák změní školu, představovat určitý problém. V současné době vyžaduje zvládnutí učebních osnov buď zapojení rodičů, nebo soukromé doučování, což je pro řadu lidí běžná praxe, avšak na méně vzdělané rodiče nebo rodiče s nižším socioekonomickým statutem to může působit diskriminačně. Většina romských rodin není schopna poskytnout svým dětem potřebnou podporu při učení a navíc zákon neukládá povinnost otevřít třídy, kde by se mohli doučovat romští žáci. Přípravné třídy a pedagogičtí asistenti sice některým romským žákům, ale tento způsob podpory ještě nebyl zaveden v širším měřítku.

⁷² Pro specializovanou oblast multikulturního či inkluzivního vzdělávání neexistují žádná kritéria, jelikož tato oblast není specifikována vyhláškou 317/2005. Příslušná problematika je zahrnuta pouze v kritériích pro pedagogické asistenty a poradce, ale chybí v kritériích pro učitele a vedoucí školní pracovníky.

⁷³ Dotace na vzdělávání učitelů získávají školy od ministerstva podle počtu učitelů na škole. Tyto dotace mohou být použity pouze na úředně schválené školící programy, které jsou pořádány různými nevládními organizacemi, soukromými firmami a univerzitními institucemi. Není však vyžadováno žádné hodnocení těchto programů a jednotlivé školící programy jsou chráněny autorským právem, tudíž není možné provádět ani nezávislé externí hodnocení.

Učebnice

Učebnice, které jsou schválené⁷⁴ Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, jsou hrazeny ze státního rozpočtu a jsou tedy poskytovány zdarma. V principu by měl schvalovací proces zajišťovat, aby všechny učebnice obsahovaly relevantní informace o Romech.⁷⁵ Ačkoliv schvalovací proces má kontrolovat, aby se do státě financovaných učebnic nedostaly žádné otevřené projevy rasismu, xenofobie či sektářství, není tento systém zcela průhledný – posuzovatele vybírá ministerstvo, a nikoli nezávislý orgán, a navíc není schvalovací proces veřejný. Ve školách se prakticky nepoužívají žádné učebnice v romském jazyce.

34

Klasifikace a hodnocení

Nový školský zákon definuje nový systém maturitních zkoušek, který by měl být zaveden v roce 2007. Od roku 2005 jsou navíc k dispozici neoficiální srovnávací testy.

Na úrovni základních škol se tzv. formativní hodnocení praktikuje jen zřídka. Sumativní hodnocení převažuje a není založeno na univerzálních standardech. Hodnocení na úrovni třídy může být zaujaté a nespravedlivé. Většina romských žáků končí jako tzv. „underachievers“ (neúspěšné, avšak nadané děti), takže je jim znemožněno dále pokračovat ve vzdělání. Systém hodnocení v ČR se silně opírá o ústní zkoušení, jež může nahrávat subjektivním soudům jednotlivých učitelů a kde je dost velká pravděpodobnost zaujatého postoje a kde by se tudíž mohly projevit všeobecně rozšířené předsudky vůči Romům. Avšak i když je hodnocení – jak u zápisu do škol, tak i u dalších zkoušení – založeno na objektivnějších testech, stále ještě kulturně a jazykově většinu romských žáků znevýhodňuje.

Externí hodnocení provádějí školní inspektoři a kontrolní pracovníci, úředníci z ministerstva, krajské školské úřady a zástupci místní samosprávy. Školním inspektorům v dnešní době stále ještě chybí dostatek otevřenosti⁷⁶ a také se příliš nezabývají spravedlností klasifikačního systému. Za interní hodnocení školy jsou odpovědní ředitelé škol.

⁷⁴ Systém schvalování, kdy ministerstvo požádá nezávislé odborníky, aby učebnice zrevidovali, se zdá být spravedlivý, nicméně někteří odborníci, častokrát univerzitní profesori, jsou schopni zhodnotit učebnici pouze po faktografické a obsahové stránce, bez přihlédnutí k jejím didaktickým a metodickým aspektům. Navíc autoři i nakladatelství mají neustálé obavy, zda konečné rozhodnutí ministerstva bude pro ně pozitivní, či nikoli. To příliš nepřispívá k celkové transparentnosti a může vést ke klientelismu. Seznam schválených učebnic naleznete na stránkách: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vzdelavani/MilKropZSSseznam_10_2006_web.xls.

⁷⁵ Ačkoli se nejedná o zákonný požadavek, doporučení ve schvalovacích předpisech by mělo zajišťovat, že vydavatel si vyžádá písemné vyjádření o tom, zda učebnice vyhovuje ministerským požadavkům o náboženské a etnické toleranci. K institucím, jež takové vyjádření mohou poskytnout, patří Muzeum romské kultury v Brně (samozřejmě kromě vyjádření židovských, křesťanských a islámských odborníků).

⁷⁶ Inspektoři velmi zřídka poskytují učitelům nějakou zpětnou vazbu, dokonce i když jsou přítomni ředitelé škol. A ani se nijak nevyjadřují k tzv. autoevaluaci škol, pokud nějaká vůbec existuje. Učitelé si stěžují, že inspektoři se zaměřují více na formální stránku vyučování než na samotné školní výsledky. Inspektoři rovněž nejsou vůbec obeznámeni se vzdělávacími potřebami a podmínkami romských žáků (a jejich rodičů), kteří nejsou schopni splňovat obvyklé požadavky školy.

Financování

Vzdělávání Romů není financováno systematicky. Současný grantový systém není ani systematický, ani účinný. V České republice existuje řada malých a roztroušených programů, které jsou realizovány různými subjekty a soupeří vzájemně o finanční prostředky. Neexistuje zde dostatečná motivace ke vzájemné spolupráci těchto subjektů a formuláře žádostí vyžadují spoustu administrativy jak ze strany žadatele, tak ze strany ministerstva.⁷⁷ Jelikož je nezákoně shromažďovat statistické údaje o národnosti jednotlivých žáků, existuje velice málo informací o tom, jaký vliv jednotlivé projekty či „nástroje“ v oblasti vzdělání mají. Zároveň se nedostává žádné zvláštní podpory tzv. inkluzivnímu vzdělávání. Současné návody na podporu začlenění žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do běžného školství jsou nedostačující a týkají se především žáků se zdravotním postižením. Zvláštní potřeby související s kulturními, jazykovými nebo sociálními odlišnostmi či znevýhodněními nejsou systematicky financovány na principu přidělu na žáka. Přípravné třídy a pedagogičtí asistenti jsou financovány z rozvojových programů ministerstva, které nejsou systematické, a proto školy musejí o finanční dotace žádat každý rok znovu.

35

Shrnutí systémových kvalit a slabin ve vzdělávání Romů

Kvality

Vzdělávání Romů v České republice vykazuje v poslední době viditelné zlepšení. Existují jasné známky politického zájmu o zlepšení vzdělávání romských dětí – například vládní Koncepce romské integrace, zaměření na péči dětí v raném věku a formální zrušení zvláštních škol. Jsou zde také úspěšné praktické projekty, jako například:

- ⇒ **Přípravné třídy:** Přípravné třídy pro děti ze znevýhodněného prostředí jsou určeny k tomu, aby zlepšily schopnost dětí přizpůsobit se a vyrovnat se s přechodem z domácího prostředí do prostředí zřetelně institucionalizovaného. V roce 2006 ministerstvo financovalo 146 přípravných tříd (což je zvýšení oproti roku 2005, kdy jich bylo 123). Podle zjištění zprávy GAC jsou přípravné třídy k dispozici v 68 základních školách z celkového počtu 383 základních škol, jež byly v České republice sledovány.⁷⁸
- ⇒ **Pedagogický asistent:** Ministerstvo zavedlo pozici pedagogického asistenta pro potřeby podpory dětí ze znevýhodněného prostředí. Pedagogičtí asistenti pracují zejména ve školách s vysokým podílem romských dětí a spolupracují s učiteli a rodiči. V roce 2006 ministerstvo financovalo 326 pedagogických asistentů (což je navýšení oproti roku 2005, kdy jich bylo 318). Pro rok 2007 bylo schváleny finance na 380 pedagogických asistentů.⁷⁹ Zpráva GAC uvádí, že z 383 monitorovaných základních škol zaměstnávalo pedagogické asistenty 127 z nich.

⁷⁷ Příklady otevřených grantových schémat a nejnovějších výzev k předkládání žádostí jsou dostupné na adrese <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dotace-granty-1>. Obsahují podporu romských komunit, podporu romských žáků na středních školách, financování pedagogických asistentů a podporu vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy.

⁷⁸ Gabal analyses and consulting, Praha, 2006.

⁷⁹ Schválené dotace rozvojového programu na financování pedagogických asistentů pro děti a žáky ze znevýhodněného sociálního prostředí na rok 2007. (http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/DSSchvalena_dotacecelkem.xls)

- ⇒ **Školka zdarma:** Poslední rok školky zdarma pro děti ze znevýhodněného prostředí zaručuje lepší přístup romských dětí ke vzdělání ve školách.
- ⇒ **Středoškolská stipendia:** Počet romských studentů na středních a vyšších školách se pomalu zvyšuje. V současné době studuje na středních školách přibližně 1 800 romských studentů, a dále 62 studentů na vysokoškolském stupni.⁸⁰ Tento nárůst je výsledkem programu stipendií pro středoškolské romské studenty ze znevýhodněného prostředí, řízeného ministerstvem.⁸¹ Romští studenti si mohou rovněž u místních školských úřadů zažádat o školní pomůcky zdarma.
- ⇒ **Zrušení zvláštních škol:** Školský zákon odstranil stigma vzdělávání nižší úrovně ve zvláštních školách pro mentálně postižené, které již formálně neexistují.
- ⇒ **Vládní podklady:** Akční plán dekády a zejména dřívější vládní strategie a akční plány pro romskou populaci, včetně Koncepce romské integrace, jsou známkou politické vůle a snahy o zlepšení vzdělávání romských dětí.
- ⇒ **Financování:** Financování z ministerských rozvojových programů na centrální úrovni je lepší než dřívější financování nepravidelnými granty od soukromých dárců.

Slabiny

Je třeba zdůraznit, že školský systém v České republice je zatížen několika problémy, které romské studenty vylučují z plné a dlouhodobé účasti. Tyto překážky lze rozdělit do tří obecných kategorií:

1. Segregace:

- ⇒ Český vzdělávací systém nemá jasnou odpověď na tzv. rezidenční segregaci. Neexistují žádné strategie pro desegregaci. Romské děti ze vzdálenějších osad se vzdělávají v oddělených školách a nemají možnost zapojit se do dalšího vzdělávání.
- ⇒ Neobvykle časná diferenciací žáků, ke které dochází již ve věku 11 let na úrovni prvního stupně základních škol, nejvíce postihuje právě romské děti, protože řada z nich dále nastupuje do praktických škol bez další reálné možnosti kvalitního vzdělávání.
- ⇒ Formální zrušení zvláštních škol nezměnilo nic na skutečnosti, že mnoho Romů stále ještě navštěvuje oddělená vzdělávací zařízení s nižší kvalitou osnov, kde učitelé mají na žáky nižší nároky. Tato situace je oficiálně podporována systémem diferenciací žáků a realizována prostřednictvím soustavy základních škol praktických.

2. Nedostatečné uznání romského jazyka, kultury a specifických potřeb:

- ⇒ Česká republika je jednou z mála zemí v regionu, kde se doposud romština nevyučuje, ani jako volitelný předmět. S výjimkou dvou soukromých škol a několika kurzů na vysokých školách se dle údajů z roku 2006 ve školství romština nepodporovala ani nepoužívala.
- ⇒ Existuje žalostný nedostatek údajů o Romech, s čímž souvisí časté popírání potřeby taková data shromažďovat.

⁸⁰ Údaje založené na počtech studentů začleněných do projektu Romaversitas občanského sdružení Athinganoi. Skutečná čísla mohou být vyšší. Listopad, 2006.

⁸¹ Program na podporu romských žáků středních škol v roce 2007, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/program-na-podporu-romskych-zaku-strednich-skol>.

- ⇒ Prakticky neexistují žádní romští učitelé. Romové většinou pracují pouze jako pedagogičtí asistenti. Vyskytují se také případy, kdy pedagogičtí asistenti musejí čelit četným předsudkům, které vůči nim chovají učitelé, s nimiž pracují.
- ⇒ V oficiálních osnovách pro vzdělávání ředitelů škol a vedoucích školních pracovníků se nevěnuje žádná pozornost problematice sociálního začlenění, diverzity a rovnosti příležitostí. Nedostatečná pozornost je těmto otázkám věnována taktéž při vzdělávání samotných učitelů.

3. Nedostatky realizace:

- ⇒ Akční plán dekády i dřívější vládní strategie a akční plány zaměřené na romskou komunitu nejsou dostatečně propojené s hlavními strategiemi, a jejich realizace není dost účinná.
- ⇒ Přestože je předškolní vzdělávání dětí ze socioekonomicky slabých prostředí vnímáno jako velmi potřebné, dostupnost takového vzdělání je stále omezená.
- ⇒ Existují určité problémy spojené s financováním prostřednictvím grantových a „rozvojových programů“. Romské komunity k nim nemají dostatečný přístup a proces podání a vyřízení žádosti je administrativně náročný. Pro tyto programy neexistuje dostatek informací o postupech posuzování, normy ani způsoby zajištění kvality, a neexistuje ani žádná podpora spolupráce mezi jednotlivými uchazeči.
- ⇒ Neexistuje jasná představa o pojmech, jako je sociální znevýhodnění, sociokulturní znevýhodnění, zvláštní potřeby, dodatečná podpora a kulturní a jazykové rozdílnosti, a nevěnuje se pozornost ani tomu, jak se tyto otázky vzájemně prolínají v případě romské populace. Nejsou jasně stanoveny právní a finanční důsledky. Vyhláška č. 73/2005, která doplňuje školský zákon a znovu zavádí oddělené školy, ignoruje problematiku sociálního znevýhodnění, jak je uváděna ve zmíněném zákoně.

37

Vzdělávání Romů: nedostatek znalostí, informací a kapacit

Problémy dostupnosti údajů a kapacit jsou společné pro všechny země, kde Romský vzdělávací fond působí. Počáteční posouzení potřeb provedené Fondem na tyto problémy poukazovalo v každé zúčastněné zemi a ve většině z nich byl zaznamenán jen minimální pokrok. Tento nedostatek údajů je typický i pro Českou republiku. Je snadné jej využít k popření existence segregovaného vzdělávání. Nedávná zpráva GAC ukázala rozsah sociálního vyloučení (segregace) v bydlení a vzdělávání. Smyslem takovýchto zpráv je zaujmout pozornost veřejnosti a také podnítit další shromažďování dat.

Co se týče lidské kapacity, většina pro-romských aktivistů a omezený počet aktivistů a odborníků z řad Romů působí v nevládním sektoru.

5. Přehled vládních a nevládních aktivit

Plnění akčního plánu romské dekády: dosažené výsledky a současné aktivity

38

Až do podzimu 1997 neměla česká vláda vytvořené mechanismy pro vzdělávání Romů a hlavní úsilí v této oblasti vycházelo z nevládního sektoru, financovaného z programu Phare a soukromými dárči. V říjnu 1997 přijala vláda takzvanou Bratinkovu zprávu o situaci romské komunity a postupně začala přijímat kroky k řešení problémů vzdělávání a dalších otázek romské populace v České republice.

V dubnu 1998 bylo do školského systému oficiálně uvedeno prvních 20 romských pedagogických asistentů. Do té doby tito asistenti pracovali ve školách pololegálně a byli financováni vládami západních zemí nebo soukromými dárči.

Z centrální úrovně byly navrženy některé užitečné strategie a činnosti. Tyto činnosti zahrnovaly i zaměstnávání poradců pro romské otázky na okresních úřadech. Tento systém byl však později rozpuštěn v důsledku reformy veřejné správy, kdy došlo k ukončení činnosti okresních úřadů. V současné době v zemi působí 14 koordinátorů pro romské otázky na krajské úrovni a dále sociální pracovníci na úrovni místní.

Vzděláváním Romů se zabývá vládní Koncepce integrace romské komunity. Její poslední verze byla přijata v roce 2005. Akční plán dekády a jeho realizace ve skutečnosti znamenají potvrzení této integrační koncepce.

Česká dekáda romské inkluze začala oficiálně 25-27 května 2005 v Praze. Komise Dekády byla ustanovena v březnu 2004, v rámci vládní Rady pro záležitosti romské komunity.

V lednu 2005 byl na základě usnesení vlády č. 136 vypracován Akční plán dekády romské inkluze ve spolupráci s ministerstvy zodpovědnými za plnění jeho jednotlivých úkolů a zástupci romských komunit. Předseda Komise je zároveň národním koordinátorem Dekády. Dalšími členy jsou zástupci ministerstev, vybraní členové vládní Rady pro záležitosti romské komunity, zástupci romských neziskových organizací a Nadace otevřené společnosti (Open Society Foundation).

Zpráva o naplňování Dekády romské inkluze pro roky 2005-2015, zveřejněná v roce 2005, obsahuje údaje o realizaci následujících úkolů:

1. Vytvoření komplexního systému předškolní péče pro sociálně znevýhodněné skupiny.
2. Zavedení mechanismů umožňujících přístup ke vzdělání, včetně možnosti docházky do posledního ročníku školky zdarma, a začlenění těchto mechanismů do školského zákona.
3. Podpora při přehodnocení financování školství.
4. Diskuse se zástupci vysokých škol ohledně mechanismu podpory romských studentů vysokých škol.
5. Podpora vytvoření vzdělávací agentury. Tento úkol nebyl ještě splněn.
6. Diskuse se zástupci vysokých škol o:
  - ⇒ Možnosti úpravy vzdělávacích programů pedagogických fakult tak, aby zahrnovaly téma multikulturalismu (úkol pro akreditační komisi).
  - ⇒ Možnost úpravy dalšího vzdělávání vyučujících na pedagogických fakultách ohledně změn studijních plánů.
  - ⇒ Identifikaci problémů dalšího vzdělávání vyučujících a využití těchto informací k vytvoření zvláštních vzdělávacích programů o multikulturalismu.

K listopadu 2006 ještě nebyl realizován projekt Středisek integrace menšin (SIM), který by měl kromě jiného podporovat multikulturní přístup ve vzdělávání včetně pedagogických asistentů a který má rozpočet ve výši 80 milionů Kč z Evropského sociálního fondu.⁸²

Jak je již uvedeno výše, vzdělávání Romů funguje na základě otevřených grantových programů řízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. To je doloženo následujícími programy:

1. Program podpory vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturního vzdělávání: 1 854 850 Kč.
2. Program podpory integrace romské komunity: 10 099 770 Kč pro 128 projektů.
3. Program podpory romských studentů na středních školách: 5 989 200 Kč, plus 5 249 900 Kč na podporu 1 393 studentů.
4. Operační program Rozvoj lidských zdrojů Evropského sociálního fondu: 2 254 816 Kč pro dva projekty: Opatření 3.3.1 – Zkvalitňování vzdělávání ve školách a školských zařízeních a rozvoj podpůrných systémů vzdělávání; a Podpůrný program A – Zlepšení podmínek vzdělávání studentů se zvláštními potřebami.
5. Program financování pedagogických asistentů pro sociálně znevýhodněné studenty na školách financovaných registrovanými církvemi nebo náboženskými společnostmi pro rok 2005: 1 877 202 Kč pro dva schválené projekty.

V únoru 2007 ministr školství oznámil, že ministerstvo hodlá na vzdělávání romských dětí na rok 2007 uvolnit celkem 25 milionů Kč.⁸³

Financování z dárcovských zdrojů: vnitrostátní programy

Před vstupem České republiky do Evropské unie fungovalo v zemi rozvinuté financování činností vlády a nevládních organizací, poskytované projektům zaměřeným na zlepšování situace Romů v České republice. Mezi dárcovskými institucemi mimo jiné byly:

- ⇒ PHARE (fondy dostupné před vstupem do EU).
- ⇒ Iniciativa společenství Equal.
- ⇒ Open Society Institute.
- ⇒ Nadace otevřené společnosti (Open Society Foundation).

⁸² Ve Zprávě o naplňování Dekády romské inkluze pro roky 2005-2015, zveřejněné v roce 2005, je projekt popsán následovně: „MŠMT v roce 2005 iniciovalo v rámci Evropského sociálního fondu, Operačního programu Rozvoje lidských zdrojů, na úrovni opatření 3.1. zkvalitňování vzdělávání na školách a školských zařízeních a rozvoj podpůrných systémů ve vzdělávání projekt SIM – Střediska integrace menšin. Koordinátorem a realizátorem projektu je Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. Projekt je zaměřen na vytvoření modelového vzdělávacího programu pro zlepšení podmínek vzdělávání těchto žáků, na změnu celkového klimatu škol, na vypracování programů k rozvíjení multikulturních didaktických znalostí a kompetencí pedagogických pracovníků, na vytvoření systému integrované podpory, na vzdělávání učitelů v oblasti multikultury, na vzdělávání pedagogických asistentů pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí. Součástí tohoto projektu je příprava a pilotní ověřování Koncepce projektu včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí.”

⁸³ Česká tisková kancelář. 20. 2.2007, 17:05, (ČTK Spor Čunka a Stehlíkové o Romy podle premiéra koalice nerozbije. Praha/Vařava,). http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_57.

- ⇒ Program Matra KAP nizozemské vlády.
- ⇒ Velvyslanectví Spojených států amerických (USAID).
- ⇒ Velvyslanectví Kanady, a množství zahraničních soukromých dárců.
- ⇒ Nadace Mott Foundation, Ford Foundation, Levis Strauss Foundation, apod.

Po vstupu České republiky do EU 1. května 2004 mnoho dárcovských organizací postupně svou podporu ukončilo. Po svém vstupu do EU Česká republika nadále využívala zdrojů Phare a začala využívat zdroje z dalších programů Evropské unie, jako jsou například program Transition Facility a strukturální fondy, které nyní tvoří hlavní zdroj externího financování pro otázky vzdělávání Romů.

40

Pro oblast romské problematiky byly hlavními zdroji nestátního financování Evropský fond Phare, Iniciativa Společenství Equal a Evropský sociální fond. V období od roku 2004 až do června 2006 bylo z těchto fondů uvolněno celkem 20,17 milionu eur na financování 66 romských projektů.⁸⁴ Tyto finance byly rozdělovány prostřednictvím ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva pro místní rozvoj a ministerstva školství.

V období 2004–2006 byl hlavním zdrojem financování vzdělání Operační program rozvoje lidských zdrojů (Human Resources Development Operational Programme, HRD OP) Evropského sociálního fondu,⁸⁵ který uvolnil celkem 97,4 milionu eur, jež byly rozděleny prostřednictvím ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (což představuje 24,5% celkového rozpočtu HRD OP)⁸⁶ Další finance pocházejí z mezinárodních i místních nadací a od soukromých dárců.

Značná část zdrojů z projektů Phare a Transition Facility použitých při řešení romských otázek rozděluje Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS) prostřednictvím otevřených grantů, jako jsou například: Posílení úlohy obhajovacích a monitorovacích organizací občanské společnosti, Zlepšení dlouhodobých příležitostí pro Romy, Dlouhodobá udržitelnost rozvoje občanské společnosti, Rozvoj občanské společnosti/ Podpora organizací romské integrace v České republice, Zvláštní program pro posílení občanské společnosti a přípravu na vstup 10 kandidátských zemí střední a východní Evropy do EU, apod. Od roku 1993 NROS rozdělila celkovou částku ve výši 26 702 285 eur.

Předpokládá se, že v letech 2007–2013 bude Česká republika čerpat fondy EU ve výši odpovídající 12 procentům státního rozpočtu, tj. 774 miliard Kč, z čehož 132 miliard Kč bude mít k dispozici Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.⁸⁷ Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OPVK), Část 1, si klade tři cíle: zvýšení kvality vzdělání; poskytování rovných příležitostí pro studenty, včetně studentů se zvláštními potřebami; a další vzdělávání učitelů. Tento program lze účinně využít ke zlepšení situace v oblasti vzdělávání Romů. V říjnu 2006 předložil český zástupce Technologického Centra AV ČR Koncepti sociálně motivované výzkumné platformy se zaměřením na Romy v Evropě, v rámci Sedmého rámcového programu EU.⁸⁸ V současné době se pro tento projekt formuje koalice partnerů.

⁸⁴ Informace poskytl manažer Dekády romské inkluze J. Maroušek, 21. listopadu 2006.

⁸⁵ Podrobnosti viz: <http://www.msmt.cz/eu/operacni-program-rozvoj-lidskych-zdroju>.

⁸⁶ http://www.msmt.cz/Files/HTM/BHRealizace3_1a3_OPRLZ.htm,

<http://www.esfcr.cz/clanek.php?lg = &id=3>.

⁸⁷ <http://strukturalnifondy.cz/cms/>.

⁸⁸ http://www.tc.cz/home_/, <http://www.fp7.cz/>, <http://www.sydsam.se/english/SMRP.asp>.

6. Program REF v České republice

41

Do února 2007 obdržel Romský vzdělávací fond z České republiky návrhy celkem šesti projektů, z nichž dva byly schváleny. Celkový příspěvek Fondu v České republice v roce 2006 dosáhl výše 250 823 eur. První schválený projekt, Roma Think Tank, je iniciativou sdružení Dženo, jehož hlavním cílem je vytvořit a využívat odbornou skupinu, která bude vypracovávat nezbytné vzdělávací analýzy, rozvíjet spolupráci se zástupci české vlády a lobovat u Národního fondu rozvoje za zvýšení rozpočtu na vzdělávání Romů.

Druhý projekt, vedený sdružením Athinganoi, se zaměřuje na uplatňování vládního nařízení o multikulturním vzdělávání na základních školách. Výsledkem projektu je inovativní materiál „Vzdělávací záložky a skládačky: Jak na to?“, který poskytuje učitelům přístup k informacím o romské kultuře a osobnostech. Tento projekt zahrnuje i školení učitelů a probíhá na osmi základních školách v České republice.

Obecná rámcová strategie a jednotlivé úrovně zapojení

Obecná strategie směřující ke zlepšení vzdělávání Romů musí zapojit všechny zúčastněné na třech úrovních:

- ⇒ Vládu a politiky na národní úrovni.
- ⇒ Školské úřady, na celostátní i místní úrovni.
- ⇒ Romské občanské společnosti, včetně nevládních organizací a rodičů.

Přehled nástrojů a priorit je popsán v tabulce č. 4.

Nástroje a priority Romského vzdělávacího fondu

Pomocí dialogu o potřebných postupech s příslušnými školskými orgány, romskými organizacemi, místními samosprávami a romskými komunitami se Romský vzdělávací fond (REF) bude v příštích třech letech zasazovat o podporu v těchto následujících oblastech, aby se tak zlepšily výsledky vzdělávání Romů.

1. Zajistit Romům lepší přístup k existujícím programům a službám:

- ⇒ Mateřské školy a jiná předškolní zařízení.
- ⇒ Přípravné třídy.
- ⇒ Stipendia a další podpůrné programy.

2. Lépe využívat evropské fondy, aby se na vzdělávání Romů získalo více finančních prostředků

- ⇒ Získávat finanční zdroje za pomoci podílových dotací směřujících do podpůrných a revolvingových fondů na předfinancování projektů.
- ⇒ Posílit schopnosti místních komunit, vlád a romských neziskových organizací tak, aby měly lepší přístup k evropským fondům.

3. Zavádět systematické změny, které by napravovaly nespravedlnosti postihující Romy v těchto následujících oblastech:

42

- ⇒ Problematika příliš časně diferenciací žáků a nadměrného zastoupení Romů na základních školách praktických.
- ⇒ Rozvíjení komplexního přístupu za účelem omezení segregace v rámci celkového systému (včetně vyloučených romských komunit).
- ⇒ Hodnocení efektivity rozvojových programů zaměřených na Romy.
- ⇒ Problematika nedostatečné spolupráce ve třídách mezi pedagogickými asistenty a učiteli.

Tabulka 4: Úrovně zapojení pro zlepšení výsledků vzdělávání Romů v České republice

Pomoc a podpora romské komunity	Realizační podpora vzdělávacích úřadů a škol	Rozvoj strategií ve spolupráci s vládou
<p>1. Podpora romských rodičů ve vyloučených komunitách: ⇒ Zapojením rodičů do projektů rané péče. ⇒ Posílením rodin ve vyloučených komunitách a jejich motivaci ke vzdělání. ⇒ Podporou komunikace mezi romskými rodiči a místními školami (Střediska integrace menšin) a předškolními zařízeními.</p> <p>2. Obecná podpora romských rodičů: ⇒ Motivováním romských rodičů ke vzdělání. ⇒ Využitím úspěšných příkladů jako pozitivních vzorů.</p> <p>3. Podpora romských studentů na vyšších úrovních vzdělání, podpora jejich vzájemné spolupráce a jejich pozitivního vlivu jako vzorů.</p>	<p>1. Podpora docházky romských dětí do mateřských škol: ⇒ Zvýšením počtu romských dětí docházejících do školek za pomoci pedagogických asistentů a příslušných úřadů.</p> <p>2. Motivovat běžné školy a gymnázia, aby poskytovaly kvalitní vzdělání romským žákům na základních stupních: ⇒ Snížením rezidenčního znevýhodnění; ⇒ Zvýšením odměn pro školy uplatňující integraci studentů. ⇒ Zlepšením spolupráce mezi pedagogickými asistenty a učiteli ⇒ Zaváděním vzdělávacích aktivit oceňujících romskou historii, kulturu a jazyk.</p> <p>3. Zvýšení míry postupu na střední a vysoké školy: ⇒ Zavedením systémových opatření k podpoře romských studentů, včetně přípravných tříd, mimoškolních činností, apod. ⇒ Poskytováním stipendijní podpory studentům středních a vysokých škol. ⇒ Zvyšováním zodpovědnosti škol za dosahované studijní výsledky.</p>	<p>1. Snaha o novelizaci některých zákonných ustanovení, jako je například vyhláška č. 73 o vzdělávání žáků se zvláštními potřebami (se snahou odstranit ze soustavy praktické školy a zlepšit zapojení romských žáků do běžných škol).</p> <p>2. Účast při přehodnocování financování podle počtu žáků a hodnocení dopadu rozvojových programů na romské občany.</p> <p>3. Zavádění opatření, která by mohla zlepšit nežádoucí dopady sociálního vyloučení, a také přehodnocení vhodnosti časného překládání žáků do jiných škol.</p> <p>4. Podporovat a zajistit realizaci opatření Koncepce rané péče.</p> <p>5. Přehodnocení účinnosti realizace Koncepce romské inkluze v oblasti základního a středoškolského vzdělávání.</p> <p>6. Doporučení Národnímu institutu dalšího vzdělávání (NIIDV) k úpravě norem platných pro vzdělávání učitelů tak, aby obsahovaly myšlenky začlenění, rovných příležitostí a sociální spravedlnosti.</p>

<p>4. Podpora romských nevládních organizací zapojených do vzdělávacích činností při spolupráci a zlepšování jejich organizačních schopností, vzájemné spolupráce a posilování kapacit prostřednictvím:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Motivování ke spolupráci skrze společné projekty a usnadňování účinného přístupu ke zdrojům EU. ⇒ Zajištění účasti menších/izolovaných nevládních organizací. <p>5. Podpora vzájemné spolupráce mezi romskými odborníky, kteří pracují jako pedagogičtí asistenti, sociální pracovníci a krajší romští koordinátoři.</p>	<p>4. Stanovení a zavádění udržitelných postupů pozdějšího studia a vzdělávání dospělých:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Zapojením romských nevládních organizací a předních osobností v komunitách. ⇒ Zajištěním přístupu na vyšší úrovně vzdělávání a na pracovní trh. <p>5. Zavedení obsáhlého a spolehlivého systému sběru dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Spolupracovat s romskými neziskovými organizacemi a místními úřady při sběru a sdílení dat, aby se mohly efektivněji stanovit jednotlivé úkoly. 	<p>7. Doporučení akreditační komisi Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, aby zahrnula povinný minimální kurs o rovnosti, sociální spravedlnosti a romských otázkách jako podmínky pro akreditaci osnov vzdělávacích zařízení pro učitele.</p>
---	---	--

Rámec pro získávání výsledků činnosti REF

Vzhledem ke strategickým prioritám REF a současným projektům by výsledky činností REF měly být znát v průběhu následujících tří až čtyř let, a to na následujících úrovních:

1. Legislativní, finanční a administrativní změny:
  - ⇒ Srozumitelnější legislativní rámec, měřeno podle uplatňování a prosazování nového školského zákona.
  - ⇒ Větší objem finančních prostředků z fondů EU pro romské komunity, měřeno podle zdrojů, které mají k dispozici romské organizace a místní samosprávy v oblastech s vyšším počtem romských obyvatel.
2. Ukazatele vzdělávání – výsledky jsou očekávány průběžně prostřednictvím lepších výsledků ve vzdělávání Romů. Mezi klíčové ukazatele pro Českou republiku patří:
  - ⇒ Zvýšený podíl romských dětí na předškolním vzdělávání.
  - ⇒ Zvýšený podíl romských žáků ve středoškolském a terciálním vzdělávání za stejně tak zvýšené podpory počtu a výše stipendií.
  - ⇒ Zvýšený podíl romských pedagogických pracovníků ve vzdělávacím systému.
  - ⇒ Snížení vlivu socioekonomického statusu na výsledky žáků.
3. Lepší sociální soudržnost:
  - ⇒ Lepší spolupráce mezi školami, romskými komunitami a romskými neziskovými organizacemi v oblasti vzdělávacích aktivit jednotlivých škol.
  - ⇒ Rozvoj aktivního navazování kontaktů mezi krajskými romskými koordinátory, romskými terénními sociálními pracovníky a pedagogickými asistenty.

45

Rámec pro monitorování výsledků v ČR

Monitorování těchto očekávaných výsledků musí být prováděno prostřednictvím organizací, které poskytují nejrůznější zdroje informací. Mezi tyto organizace patří:

1. Síť romských NNO zabývajících se vzděláváním.
2. Český statistický úřad.
3. Databáze Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, dalších vládních agentur a institucí, stejně tak jako údaje shromažďované soukromými dárci.
4. Ohodnocení a monitorování aktivit navržených a financovaných veškerými projekty Romské vzdělávacího fondu (REF).

Odkazy

Úřad vlády ČR, <http://www.vlada.cz>.

Česká školní inspekce (ČSI), <http://www.csicr.cz>.

Prováděcí vyhlášky a nařízení k novému školskému zákonu, <http://www.uiv.cz/clanek/445/906>.

Vzdělávací a informační portál pro základní a střední školy, <http://www.skolaonline.cz>.

7. rámcový program EU, <http://www.fp7.cz>. Evropský sociální fond, <http://www.esfcr.cz>.

Operační program Evropského sociálního fondu spravovaný MŠMT, <http://www.msmt.cz/eu/op-vzdelavani-pro-konkurenceschopnost-verze-z-23-6-2006>.

Eurybase (24. února 2007): *Vzdělávací systém v České republice*, <http://www.uiv.cz/clanek/29/18>, http://www.eurydice.org/ressources/Eurydice/pdf/eurybase/2006_DNCZ_EN.pdf.

Eurydyce (2007): *Alternativní vzdělávací program zoláštní školy pro žáky romského etnika*, Resortní předpis.

1. 1. 1998. 35 252/97-24. Věstník MŠMT ČR, sešit 6/1998, p. 7.

Eurydyce (2007): *Školský systém České republiky 2005/2006*, http://www.eurydice.org/ressources/Eurydice/pdf/eurybase/2006_DNCZ_CZ.pdf.

Rámcový vzdělávací program pro základní školy – dodatky upravující vzdělávání žáků s mentálním postižením, 2005.

Metodický portál RVP, <http://www.rvp.cz>.

Vláda České republiky (4.května, 2005): *Koncepce romské integrace*.

Realizační plán naplňování Koncepce romské integrace pro období 2006 až 2009, Ref. č. 1901/05.

Ústav pro informace ve vzdělávání (2001): *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*, Bílá kniha, Praha.

Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV), <http://www.uiv.cz>.

Seznam platných předpisů v resortu školství, mládeže a tělovýchovy podle stavu k 1. srpnu 2005, <http://www.msmt.cz/dokumenty>.

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky, <http://www.msmt.cz/dokumenty/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-ceske-republiky>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), <http://www.msmt.cz>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV), <http://www.mpsv.cz>.

MPSV (2006): *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (zpráva GAC)*, <http://www.esfcr.cz/mapa/index.html> and http://www.gac.cz/documents/brozura_4.pdf.

Národní vzdělávací fond (NVF), <http://www.nvf.cz>.

Národní institute pro další vzdělávání, <http://www.nidv.cz>.

Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV), <http://www.nuov.cz>.

- OBSE (OECD) (2005): Education at a Glance 2005, <http://www.oecd.org/edu/eag>.
- OBSE (OECD) (2004): Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003, Paris: OECD Publications, <http://www.pisa.oecd.org>.
- Úřad vlády České republiky (2005): Zpráva o stavu romských komunit v České republice v roce 2004, Praha.
- Úřad vlády České republiky (2006): Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice v roce 2005, Sekretariát Rady pro národnostní menšiny vlády České republiky, Praha.
- Přehled informačních zdrojů k RVP PV a RVP ZV a tvorbě školních vzdělávacích programů, http://www.msmt.cz/Files/HTM/SPInformace_k_RVP.htm Atre. Education law, <http://www.atre.cz/>.
- Patria: Česká republika: Základní makroekonomická data, naposledy aktualizováno: 3. listopadu 2006, 2006, http://www.patria.cz/ekonomika/ma_data.asp.
- Zpráva o naplňování Dekády romské inkluze 2005-2015 v České republice v roce 2005.
- Program MŠMT na podporu integrace romské komunity v roce 2007, <http://www.msmt.cz/mladez/program-msmt-na-podporu-integrace-romske-komunity-v-roce-2007>.
- Výzkumný ústav pedagogický (VÚP), <http://www.vuppraha.cz>.
- Školský vzdělávací a informační portál, <http://www.edu.cz>.
- Statistická ročenka České republiky za rok 2005, <http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/kapitola/1001-0-200-2100>.
- The 2006 Human Development Report (Zpráva o lidském rozvoji), http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/countries/data_sheets/cty_ds_CZE.html.
- UIV: Výkonové ukazatele 2005/06 – kapitola A, <http://www.uiv.cz/clanek/31/363>.
- Statistická ročenka školství 2005/2006 – Výkonové ukazatele. UIV, <http://www.uiv.cz/rubrika/431>.
- UIV: Výkonové ukazatele 2005/06 – kapitola C Základní vzdělávání, tabulky C1.1 (všechny základní školy), C3.1(speciální základní školy), C3.7 (základní školy praktické), <http://www.uiv.cz/clanek/431/36>.
- UIV: Výkonové ukazatele 2005/06 – kapitola B Předškolní vzdělávání, tabulka B5.1 (přípravné třídy pro děti se sociálním znevýhodněním), <http://www.uiv.cz/clanek/431/364>.
- UIV: Výkonové ukazatele 2004/2005 – kapitola C Základní školství, dokument C3.3 Zvláštní školy, <http://www.uiv.cz/clanek/9/1091>.

Příloha A

Výkyvy v povinné školní docházce

Tabulka č. 5: Odklad zahájení školní docházky

49

Žáci, kteří zahajují školní docházku až po ukončeném šestém roce	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Počet	26 914	25 842	23 333	21 341	21 554	21 462
Procentuální podíl	22.4	22.9	23.2	23.8	24.0	24.0

Tabulka č. 6: Počet a procentuální podíl žáků kteří nedokončili základní školu

Žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Před sedmou třídou	764	2,149	2,113	3,163 ^b	2,275	1,405
V sedmé třídě	2 750	2 865	2 871	3 091 ^b	0	–
V osmé třídě	3 075	3 507	3 425	3 298	3 340	3028
Procentuální podíl žáků, kteří nedokončili základní školu ^a	5.3	6.9	6.9	7.8 ^b	4.97	4.1

a Základem pro výpočet je součet počtu úspěšných absolventů základních škol a počtu žáků, kteří dokončili povinnou školní docházku na gymnáziích.

b Toto číslo je dost vysoké kvůli chybě; zahrnuje totiž i ty žáky, kteří odešli na střední školu.

Poznámka: Žáci, kteří ukončí povinnou školní docházku před 9. třídou, mohou pokračovat ve vzdělání a získat tak nějakou kvalifikaci. Pro tyto případy jsou určena učiliště s upravenými osnovami.

Tabulka 7: Žáci přijatí na střední odborná učiliště (SOU)

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005
Počet žáků přijatých na SOU	2 075	1 918	1 645	1 580	1 287
Podíl těchto žáků, kteří nedokončili studium na základní škole (v procentech)	31.5	22.5	19.6	16.5	19.2

Ve školním roce 2004/2005 bylo doma vyučováno celkem 339 žáků. Odpovědnost za jejich vyučování mělo celkem šest škol.

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání.

Příloha B

HLAVNÍ OBLASTI VZDĚLÁVACÍ POLITIKY a základní fakta		ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA			
		Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita
<p>VEDENÍ ŠKOLY</p> <p>Složení školské rady: jednu třetinu tvoří zástupci místních úřadů, jednu třetinu zákonní zástupci nezletilých žáků nebo zletilí žáci a jednu třetinu pedagogičtí pracovníci.</p> <p>V už tak dost selektivním systému vede svobodný výběr školy k tomu, že se selektivita ještě zvyšuje. Tento efekt je nejmarkantnější v chudších oblastech.</p> <p>Celkové klima školy se většinou neřídí zájmy a potřebami dětí, ale spíše zájmy učitelů.</p>	<p>Vedení školy se zodpovídá školské radě a školským odborům krajských a místních úřadů.</p> <p>Spoluúčast studentů na vedení školy existuje pouze na středních a vysokých školách, anebo na několika desítkách inovativních či pilotních základních škol. Existuje několik dobrých příkladů malých venkovských škol, kde se celková otevřenost zlepšuje. To často záleží na nadšení jednotlivých ředitelů (kterým se daří překonávat obrovské překážky, které jim klade vnější systém).</p>	<p>Školský zákon zavedl tzv. auto-evaluaci škol. Ředitelé škol by měli být školeni a motivováni k vytváření podmínek, aby děti ze sociálně znevýhodněného prostředí byly úspěšné a mohly se rozvíjet.</p> <p>⇒ Efektivita a spravedlnost by měly být monitorovány a hodnoceny ve vzájemné souvislosti.</p> <p>⇒ Plnění ani jednoho ze zmíněných bodů však není zaručeno.</p>	<p>Spravedlnost není obecně považována za důležitou součást etosu školy, pouze inovativní a pilotní školy aktivně podporují etos zapojení veřejnosti. Spravedlnost není obvykle dostatečně chápána a vedoucí školní pracovníci nebo inspektoři často nechápou, proč by měli vyvíjet zvláštní úsilí, aby s rodiči ze znevýhodněného prostředí mohli začít vést dialog. Vedoucí školní pracovníci obvykle nechápou, proč je důležité podporovat romský jazyk tam, kde je stále ještě živý.</p>	<p>Vedení škol se zlepšuje, ale stále není založeno na paradigmatech orientovaných na žáky.</p> <p>Zhruba 80 % škol je řízeno hierarchickým způsobem.</p> <p>Nejsou shromažďovány údaje o výsledcích a vlivu jednotlivých projektů.</p>	<p>Školské rady se řídí paragrafem č. 167 a 168 Školského zákona.</p> <p>Úkoly B2 o výchově k lidských právním a B3 o rovných příležitostech.</p>

ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
Hlavní OBLASTI Vzdělávací POLITIKY a základní fakta	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
	<p>Pouze několik komunitních a celodenně provozovaných škol je přístupno rodičům a dětem i po vyučování. Komunitní školy mají většinou tendenci stát se školami pro romské děti.</p>	<p>⇒ Školní inspekce by měla hodnotit výchovu k lidským právům a toleranci (úkol B2) a zajišťování rovných příležitostí ke vzdělávání (úkol B3).</p> <p>To jsou hlavní úkoly plánu České školní inspekce pro školní rok 2006-2007. Nejsou však ještě stanovena žádná kritéria, podle kterých by se vývoj měl hodnotit.</p> <p>Nejsou shromažďovány žádné údaje o diskriminaci.</p>	<p>Hrozba toho, že se školy obvykle hodnotí obecně, bez přihlídnutí k socioekonomickému postavení jednotlivých žáků, odrazuje školy od toho, aby přijímaly jakkoli znevýhodněné žáky. Školy se tudíž snaží vyhnout těm žákům, kteří by potenciálně vyžadovali, aby jim učitelé či ostatní pracovníci věnovali čas navíc.</p> <p>Romové a rodiče s nízkým socioekonomickým statutem nejsou voleni do školských rad.</p>		

ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
Hlavní Oblasti Vzdělávací politiky a základní fakta	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
<p>UČITELÉ</p> <p>Vysokoškolské vzdělání se vyžaduje od všech učitelů, s výjimkou předškolních zařízení. Učitelé nemusejí absolvovat žádné uváděcí období.</p> <p>Pro učitelskou profesi nejsou stanoveny žádné standardy a kompetence s výjimkou možnosti kariérního růstu.</p> <p>Dalším vzděláváním učitelů byl pověřen v roce 2005 NIDV (Národní institut dalšího vzdělávání).</p> <p>Další vzdělávání učitelů je zajišťováno prostřednictvím rozličných subjektů, např. firem a neziskových organizací na základě programů akreditovaných ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy,</p>	<p>V posledních deseti letech se podmínky a společenské postavení učitelů poměrně zlepšily. Jejich příjem činí zhruba 110 % průměrné mzdy v ČR.</p> <p>Na vysokých školách ještě nebyl implementován tzv. Boloňský proces a od budoucích pedagogů se tedy nevyžadují dovednosti s ním spojené.</p> <p>Výuka budoucích pedagogů (zejména učitelů vzdělávacích předmětů) jen výjimečně vyžaduje dovednosti, spočívající v principu orientovaném na žáka. Další vzdělávání učitelů, poskytované soukromými podniky či nevládními organizacemi, nabízí širokou škálu různých dovedností.</p>	<p>Zajišťování dalšího vzdělávání učitelů je diverzifikováno standardy pro udělování akreditací vydaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.</p> <p>NIDV vypracovává standardy, které by měly sloužit jako kritéria akreditace.</p> <p>Hodnocení efektivity systému dalšího vzdělávání bývá prováděno velmi vzácně, což by mohlo podněcovat potenciální zneužití finančních prostředků.</p>	<p>Je zde nedostatek učitelů kvalifikovaných pro vzdělávání menšin a nedostatek romských učitelů. Romští pedagogové asistenti slouží jako pozitivní vzor. Standardy pro DVPP definuje NIDV a pozice a kvalifikace asistentů je určena zákonem. Financování je nesystémové a může být plánováno jen na jeden rok dopředu. Při vzdělávání učitelů není věnován dostatek pozornosti problematice diversity, začlenění a rovnosti příležitostí.</p> <p>NIDV vypracovala koncepci dalšího vzdělávání učitelů, neexistují však žádné standardy pro specializovanou odvětví inkluzivního a multikulturálního vzdělávání, jelikož tyto nejsou specifikovány zákonem (vyhláška 317). Jsou zahrnuty pouze ve standardech pedagogických pracovníků a vzdělávacích.</p>	<p>Učitelé vyučovacíh předmětů nemají dost didaktických a metodologických schopností, jako např. schopnosti vyučovat a osvojuvat si nové poznatky, schopnost dobře hodnotit.</p> <p>Vyučování není často efektivní a motivující. Děti se potřebují učit doma, často za pomoci svých rodičů.</p>	<p>Školský zákon</p> <p>Zákon o pedagogických pracovnících.</p> <p>Vyhláška 317/2005 o dalším vzdělávání učitelů, akreditační komise a kariérní systém.</p>

ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
Hlavní Oblasti Vzdělávací Politiky a základní fakta jež jsou financovány z krajských, státních, soukromých nebo evropských fondů.	Přístup, kdy se počítá s účastí žáků i rodičů, není od učitelů vyžadován a ani jimi není běžně praktikován. Smysluplné zapojení rodičů i žáků či jejich hodnocení se děje velmi zřídka a pouze na inovativních školách.	⇒ Školní inspekce by měla hodnotit výchovu k lidským právům a toleranci (úkol B2) a zajišťování rovných příležitostí ke vzdělávání (úkol B3). To jsou hlavní úkoly plánu České školní inspekce pro školní rok 2006-2007. Nejsou však ještě stanovena žádná kritéria, podle kterých by se vývoj měl hodnotit. Nejsou shromažďovány žádné údaje o diskriminaci.	poradců, ale nejsou nikterak zmíněny ve standardech pro ředitele a vedoucí školní pracovníky. Akreditované programy DVPP zaměřené na otázky diverzity a multikulturalismu jsou zajišťovány řadou subjektů a jen zřídka se provádějí hodnocení jejich kvality, spravedlnosti či efektivity.		

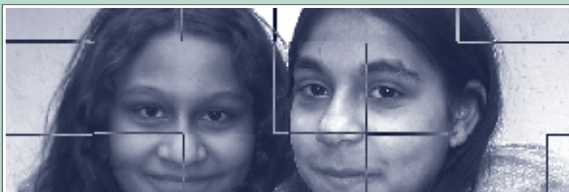
ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
Hlavní oblasti vzdělávací politiky a základní fakta	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
<p>ŠKOLNÍ PROGRAMY</p> <p>Práve probíhá kurikulární reforma školství. Školní vzdělávací programy jsou již dobře zaběhnuté v předškolních zařízeních.</p> <p>V roce 2004 byly do škol zajišťujících povinnou školní docházku zavedeny rámcové vzdělávací programy (RVP).</p> <p>V září 2007 by všechny školy zajišťující povinnou školní docházku měly začít vyučovat podle svého školního vzdělávacího programu (ŠVP); škola může buď převzít vzorový ŠVP, nebo si vytvořit svůj vlastní. Vzorové ŠVP 16 pilotních základních škol jsou dostupné na internetu. Byl také vytvořen systém proškolených koordinátorů a učitelů pro tvorbu ŠVP.</p> <p>Podobný postup se má posíleze zavést i na středních školách.</p>	<p>V současnosti se intenzivně pracuje na tvorbě školních vzdělávacích programů zaměřených na celkové dovednosti žáků. V říjnu 2006 vydalo ministerstvo školství přehled informačních zdrojů pro vypracování ŠVP, přesto si školy stále stěžují na nedostatek pracovních sil pro vytváření vlastních ŠVP.</p> <p>RVP vypracovává Výzkumný ústav pedagogický (VUP), čemuž podstatně napomáhají webové stránky „Metodického portálu“. V letošním školním roce (2006-2007) se právě testuje nový program pro praktické školy.</p>	<p>RVP a ŠVP usilují o to stát se vzdělávacími programy, jež jsou zaměřené na dovednosti žáků, nikoli na faktografické údaje. Nebyly však vyvinuty žádné metody, jak tyto dovednosti měřit. V lednu 2006 bylo zřízeno centrum CERMAT, které má vypracovávat standardy hodnocení.</p> <p>Je zde nebezpečí, že přílišné soustředění se na měřitelné výsledky testů by mohlo podkopávat celý proces i výsledky kurikulární reformy, která mimo jiné podporuje rozvoj dovedností, jež nejsou jednoduše měřitelné (např. sociální schopnosti).</p>	<p>Povinností ŠVP je mimo jiné definovat zaměření školy. Neexistují žádné způsoby, jak zaručit, že se škola upřímně snaží vyhovět individuálnímu studijnímu zaměření žáků (např. povinným výběrem volitelných předmětů). Taková záruka by napomohla tomu, aby žáci byli pány nad svým vzděláváním.</p> <p>Zvládnutí učebních osnov stále vyžaduje značné zapojení rodičů a soukromé doučování, což je stále běžnou praxí. Taková situace diskriminuje méně vzdělané rodiče nebo ty, kteří mají nižší socioekonomický status.</p> <p>RVP rovněž vyžadují, aby multikulturní výchova a zásady pro vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků se staly běžnými tématy¹. Avšak odpovídající zdroje se otázkami rovnosti a sociální spravedlnosti nezabývají.</p> <p>Školní osnovy pro základní školy praktické jsou nevyhovující. Mají přidělen nepoměrně vysoký počet hodin pracovního vyučování místo hodin jazyků či přírodních věd. Učební plán vychází ze vzdělávacího programu pro žáky se zvláštními potřebami.</p>	<p>Výsledky měření PISA jsou nadprůměrné a mají vzestupnou tendenci.</p> <p>Tohoto vzestupu však bylo dosaženo pouze tím, že se zlepšily výsledky jen těch nejlepších žáků.</p> <p>Výsledky jsou do velké míry ovlivňovány socioekonomickým statutem žáků. Vzdělávací systém se májí účinkem, pokud jde o žáky s horšími výsledky či děti s nižším socioekonomickým statutem.</p>	<p>Školský zákon, portál RVP (www.rvp.cz).</p>

HLAVNÍ OBLASTI VZDĚLÁVACÍ POLITIKY a základní fakta		ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA			
Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace	
<p>Existuje volný trh s učebnicemi. Jejich selekce pak probíhá na úrovni škol.</p> <p>Učebnice jsou psány z pohledu majoritní společnosti a stále se v nich setkáváme se stereotypy, autoritativním přístupem a etnocentrismem.</p> <p>O Romech je v učebnicích zmínka jen málokdy.</p>	<p>Jsou stanovena kritéria pro revizi učebnic žadajících o schvalovací doložku, aby mohly být financovány ze státního rozpočtu.</p>	<p>Státní schvalovací kritéria berou na vědomí toleranci (většně rozpoznaní jejich limitů) a pluralitu názorů (založenou na vědeckých znalostech). Ignorují však problematiku multikulturalismu, rovnosti a sociální spravedlnosti. Důkladně je zpracována pouze otázka rovnosti pohlaví.</p> <p>Některé materiály, i ty, jež vypracovávají neziskové organizace, mohou velmi snadno přispět k větší míře předsudků, stereotypů a rasismu, místo toho, aby konaly pravý opak.</p>	<p>Systém schvalování učebnic by mohl fungovat, kdyby byl založen na transparentních a veřejných postupech.</p>	<p>Zajišťování učebnic je deregulované a založené na tržním hospodářství.</p> <p>Aby si rodiče a školy mohli vybrat učebnici, je potřeba, aby měla schvalovací doložku.</p>	

¹ Rámcové vzdělávací programy pro základní školy mají zajistit, aby žáci byli vedeni k toleranci a ohleduplnosti vůči jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi. Součástí Rámcových vzdělávacích programů pro základní školy je také povinné průřezové téma Multikulturální výchova a zásady pro vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků.

ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
Hlavní oblasti vzdělávací politiky a základní fakta	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
<p>KLASIFIKACE A HODNOCENÍ</p> <p>Tato problematika je součástí školské reformy a na jejím rozvoji se stále pracuje.</p> <p>Na základních školách zatím neexistuje žádný systém závěrečných zkoušek.</p> <p>Intenzivně se pracuje také na standardizovaných maturitních zkouškách.</p>	<p>Klasifikace žáků většinou vychází z ústního zkoušení a je stále založena zejména na faktografických znalostech. Nebyly vytvořeny žádné metody ani kritéria pro hodnocení skutečných dovedností žáků.</p> <p>Hodnocení samotných škol prostřednictvím autoevaluace škol (ve fázi rozpracování) a školních inspekcí.</p>	<p>Připravuje se projekt externích zkoušek duálního systému, zatím však nebyl plně realizován. K diskusi jsou pouze měření PISA a TIMSS.</p> <p>Centrum CERMAT je pověřeno a zároveň se již zabývá vypracováním metod a kritérií hodnocení.</p>	<p>Klasifikace odráží především rodinné prostředí a podporu rodičů, což diskriminuje Romy. Není zaručeno, že klasifikace ve škole bere v úvahu otázky rovnosti, sociální spravedlnosti a začlenění.</p> <p>Výzkumný projekt PISA, který poukazuje na souvislost mezi studijními výsledky žáka a jeho socioekonomickým statutem, se nevyžívá jako zpětná vazba pro školský systém.</p> <p>Měření PISA, které hodnotí studijní výsledky ve vztahu ke spravedlnosti kvalifikace, není plně využíváno centrem CERMAT.</p>	<p>Právě probíhá reforma klasifikace a hodnocení. Ve skutečnosti jsou však stále dost tradiční.</p>	<p>Školský zákon.</p>

ZÁKLADNÍ DIMENZE VZDĚLÁVACÍ – ČESKÁ REPUBLIKA					
Hlavní Oblasti Vzdělávací politiky a základní fakta	Otevřenost	Měřitelnost	Spravedlnost	Efektivita	Způsoby regulace
<p>FINANCOVÁNÍ</p> <p>Finance na školství jsou uvolňovány jednak ze státního rozpočtu – který pokrývá platy učitelů, učebnice a režijní náklady – a obecního rozpočtu.</p> <p>Financování podle počtu žáků (tzv. normativy).</p>	<p>Rozvojové fondy poskytují granty na pokrytí nákladů spojených s pedagogickými asistenty, přípravými třídami a sociálním znevýhodněním.</p> <p>Financování oddělených škol je v některých krajích výhodné, tzn. že školy dostanou méně peněz na žáka, pokud se snaží integrovat ho do hlavního proudu školství, než kdyby ho nechávaly v oddělených třídách a školách.</p> <p>Speciální školy se stále uchazejí o žáky.</p>	<p>Od roku 2005 je financování transparentnější, i když jednotlivé předpisy jsou komplikované a jsou srozmítné pouze pro finanční experty, a nikoli pro učitele a rodiče.</p> <p>Přídělování grantů probíhá na principu soutěže. Je zde však nedostatek jasných kritérií pro výběr a hodnocení.</p>	<p>Ještě před schválením nového Školského zákona byly sociálně znevýhodněné děti finančně podporovány jenom tím, že byly zapřisovány do zvláštních škol.</p> <p>Ačkoliv bylo zařazování romských dětí do těchto škol vůči nim diskriminační kvůli omezeným oslovám a přístupu k dalšímu vzdělávání, vztahy mezi žákem a učitelem byly lepší než na běžných školách. V současnosti se poskytuje finanční kompenzace pouze pro zdravotně postižené či zdravotně znevýhodněné děti, a sice financováním podle počtu žáků. Neexistuje žádná finanční podpora pro kulturně a/nebo sociálně znevýhodněné děti, což by mnoha Romům mohlo pomoci.</p> <p>Současný způsob financování nikterak nezlepšil rovnost přístupu ke vzdělávání pro všechny.</p>	<p>Financování podle počtu žáků je efektivní.</p> <p>Financování prostřednictvím rozvojových programů není systematické a jeho efektivita by měla být přehodnocena.</p>	<p>Školský zákon. Vyhláška 2005/492 o krajských normativech a příslušných předpisech.</p> <p>Krajské dokumenty o normativech.</p>

ROMSKÝ VZDĚLÁVACÍ FOND

*C*ílem Romského vzdělávacího fondu je přispívat k tomu, aby se překlenula propast mezi školními výsledky romských a neromských žáků, a to pomocí postupů a programů na podporu kvalitního vzdělávání Romů, mezi něž mj. patří desegregace školského systému. Romský vzdělávací fond byl založen v rámci Dekády romské inkluze. Proto mezi jeho cíle patří také cíle Dekády.

Roma Education Fund
Váci Str. 63
1056 Budapest ⇔ Hungary
Tel: +36-1-235-8030
Fax: +36-1-235-8031
E-mail: info@romaeducationfund.org
www.romaeducationfund.org